

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра цивільно-правових дисциплін

**«Цивільне право України»
(ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА)**

Навчальний посібник у схемах

Освітній рівень – бакалавр

Галузь знань – 08

Спеціальність – 081

Біла Церква – 2023

Рекомендовано Вченою радою Білоцерківського національного аграрного університету

Укладачі: **Єфремова І.І., к.ю.н., доцент** кафедри цивільно-правових дисциплін
Ломакіна І.Ю., к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Єфремова І., Ломакіна І. Цивільне право (загальна частина): навч. посіб. у схемах. Біла Церква: Білоцерк. нац. ун-т, 2023. с. 122

Навчальний посібник у схемах для вивчення дисципліни «Цивільне право України (загальна частина)» розроблено у відповідності до Освітньої програми «Право», яка включає в себе короткий зміст тем викладений як у теоретичному так і схематичному вигляді. В кінці кожного розділу міститься перелік питань для самостійної підготовки та перевірки знань, теми доповідей (рефератів).

Даний навчальний посібник у схемах сприятиме вивченню основних положень цивільного права та нормативно-правових актів, що регулюють цивільні відносини.

Рецензенти:

Олена ГОНЧАРЕНКО – доктор юридичних наук, доцент, головний науковий консультант відділу з питань цивільних і господарських відносин та підприємництва Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України

Лариса НЕСКОРОДЖЕНА – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету

ЗМІСТ

Умовні позначення та скорочення	4
Передмова.....	5
Програма навчальної дисципліни.....	7
Методичні рекомендації до вивчення дисципліни.....	10
Методичні рекомендації до самостійної підготовки студентів.....	10
<u>Змістовий модуль 1. Правове регулювання цивільних відносин</u>	
Тема 1.1. Цивільне право – основна галузь права.....	11
Тема 1.2. Цивільне законодавство.....	17
<u>Змістовий модуль 2. Цивільні правовідносини</u>	
Тема 2.1. Поняття і особливості цивільних правовідносин.....	23
Тема 2.2. Здійснення і захист цивільних прав.....	30
Тема 2.3. Відповідальність у цивільному праві.....	42
Тема 2.4. Об'єкти цивільних прав.....	52
<u>Змістовий модуль 3. Суб'єкти цивільних правовідносин</u>	
Тема 3.1. Фізичні особи як суб'єкти цивільного права.....	61
Тема 3.2. Юридичні особи як суб'єкти цивільних прав.....	76
<u>Змістовий модуль 4. Правочини. Строки, терміни, позовна давність</u>	
Тема 4.1. Правочини як підстава виникнення, зміни та припинення цивільних прав та обов'язків.....	87
Тема 4.2. Недійсні правочини.....	92
Тема 4.3. Строки і терміни.....	101
Тема 4.4. Позовна давність у цивільному праві.....	104
Рекомендована література.....	112
Глосарій.....	114

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ ТА СКОРОЧЕННЯ

ЦК України – Цивільний кодекс України

Органи РАЦС – Органи реєстрації актів цивільного стану

АТ – Акціонерне товариство

ТОВ – Товариство з обмеженою відповідальністю

ОТГ – Об'єднанні територіальні громади

РН – результати навчання

ПЕРЕДМОВА

Цивільне право – це приватне право, метою існування якого є правове регулювання приватних (особистісних) інтересів як фізичних так і юридичних осіб. У відносинах, які опосередковує приватне право, держава як влада не бере участі. Приватне право регулює суспільні відносини на засадах координації суб'єктів. Перевагу в приватному праві мають диспозитивні норми, які забезпечують використання в регулюванні суб'єктивного розсуду учасників відносин.

Цивільне право – складова частина права в цілому, що є однією з основних фундаментальних навчальних дисциплін. Цивільне право регулює і охороняє надзвичайно широке коло різноманітних суспільних відносин. У сферу дії цивільного права потрапляє вся сукупність майнових відносин за участю громадян і організацій. Зростає роль цивільного права в сфері охорони особистих немайнових прав людини: право на особисте життя, охорону здоров'я, честі й гідності, ділової репутації, на таємницю листування, телефонних переговорів, недоторканності особистої, наукової, технічної і художньої творчості.

Завданням навчальної дисципліни «Цивільне право (загальна частина)» є формування у студентів основних знань і навичок в галузі сучасної цивілістики. Також, метою дисципліни є висвітлення фундаментальних понять та категорій, які є суттєвими характеристиками цивільного права та визначені в ст. 1 Цивільного кодексу України, – це юридична рівність, вільне волевиявлення, майнова самостійність учасників цивільних правовідносин.

Питання цивільного права займають значне місце в повсякденній діяльності працівників юридичної служби підприємств, установ, організацій різних форм власності, а також у діяльності органів суду, нотаріату, адвокатури, та часто виникають у роботі об'єднаних територіальних громад, органів РАЦС.

Загальна частина курсу «Цивільне право» є передумовою вивчення Особливої частини Цивільного права і охоплює фундаментальні поняття курсу «Цивільне право» в цілому. Вивчення курсу «Цивільне право (загальна частина)»:

- складається зі змістових модулів: 1. «Правове регулювання цивільних відносин»; 2. «Цивільні правовідносини»; 3. «Суб'єкти цивільних правовідносин»; 4. «Правочини. Строки та терміни. Позовна давність».

- формує у здобувачів вищої освіти розуміння теоретичних та законодавчих засад становлення та розвитку правового регулювання майнових та особистих немайнових відносин умовах незалежності та євроінтеграції України;

- підвищує вимоги до якості знань здобувачів вищої освіти, формує вміння та навички самостійної і творчої роботи направленої на використання у правозастосовній діяльності в процесі здійснення професійної діяльності.

Вивчення курсу «Цивільне право (загальна частина)» сприяє в подальшому глибокому засвоєнню здобувачами вищої освіти таких дисциплін приватного права як «Цивільне право (право власності, право інтелектуальної власності)», «Цивільне право (зобов'язальне право)», «Земельне право», «Трудове право», «Господарське право», «Аграрне право», «Екологічне право», «Договірне право».

Відповідно до Освітньої програми «Право», за якою проводиться вивчення дисципліни «Цивільне право (загальна частина)» очікуваними результатами є наступні:

Символ результатів навчання за спеціальністю «Цивільне право України»	Результати навчання з дисципліни
PH 02	Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.
PH 03.	Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.
PH 04	Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми.
PH 05	Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.
PH 07	Складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.
PH 08	Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.
PH 9	Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.
PH 13	Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту.
PH 17	Працювати в групі, формуючи власний внесок у виконання завдань групи.
PH 18	Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи.
PH 19	Демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права.
PH 20	Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів

На даний час українське законодавство знаходиться в стані постійного оновлення або ж реформування. Цивільний кодекс України, який є основним правовим актом, що регулює цивільні правовідносини не став виключенням, оскільки наразі проводиться робота науковців та законодавців щодо рекодифікації цивільного законодавства, а саме відбувається повне оновлення книги 1 і книги 2 Цивільного кодексу, які складають зміст Загальної частини навчальної дисципліни Цивільне право. Тому, здобувачам вищої освіти необхідно постійно слідкувати за розвитком новацій теорії, законодавства і практики сучасної цивілістики.

Для повного і всебічного оволодіння теоретичними і нормативними положеннями змістових модулів, обов'язковим є опрацювання додаткових матеріалів з цивільного права України, які публікуються в періодичних виданнях, в мережі Інтернет, а також досліджувати матеріали судової практики.

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»
(Загальна частина)

Змістовий модуль 1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Тема 1.1. Цивільне право – основна галузь права.

Поняття цивільного права. Предмет цивільного права. Майнові відносини, які регулюються цивільним правом. Особисті немайнові відносини, які регулюються цивільним правом.

Метод цивільно-правового регулювання суспільних відносин. Функції і принципи цивільного права. Система цивільного права. Відмежування цивільного права від суміжних галузей права.

Тема 1.2. Цивільне законодавство.

Поняття і структура цивільного законодавства. Система цивільного законодавства. Акти цивільного законодавства і договір. Звичай. Аналогія права і аналогія закону в цивільному законодавстві. Дія актів цивільного законодавства у часі, просторі й за колом осіб. Постанови Пленуму Верховного Суду України. Роз'яснення Президії Вищого Господарського Суду України. Значення судової практики в удосконаленні, тлумаченні та застосуванні цивільного законодавства.

Змістовий модуль 2. ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Тема 2.1. Поняття і особливості цивільних правовідносин.

Особливості цивільних правовідносин. Елементи цивільних правовідносин: загальна характеристика. Класифікація цивільних правовідносин: абсолютні, відносні, загально-регулятивні, договірні, позадоговірні, майнові, речові, особисті немайнові.

Тема 2.2. Здійснення і захист цивільних прав.

Умови здійснення цивільних прав. Межі здійснення цивільних прав. Зловживання правом. Захист цивільних прав. Реалізація права на захист. Визнання права. Визнання правочину недійсним. Відновлення становища, яке існувало до порушення права. Примусове виконання обов'язку особи в натурі. Самозахист цивільних прав. Захист прав нотаріусами. Відшкодування моральної шкоди. Відшкодування збитків.

Тема 2.3. Відповідальність у цивільному праві.

Поняття цивільно-правової відповідальності. Міри відповідальності. Конфіскаційні санкції. Компенсаційні санкції. Форми і види цивільно-правової відповідальності. Договірна і позадоговірна (деліктна) відповідальність. Часткова, солідарна і субсидіарна відповідальність. Повна, обмежена, підвищена відповідальність.

Склад правопорушення. Умови цивільно-правової відповідальності: протиправна поведінка, шкода, моральна (немайнова) шкода, причинний зв'язок, вина особи. Підстави звільнення від відповідальності: непереборна сила, випадок (казус), вина потерпілого (кредитора).

Тема 2.4. Об'єкти цивільних прав.

Поняття об'єктів цивільних прав. Класифікація об'єктів цивільних прав.

Речі як об'єкти цивільних прав. Майно. Засоби виробництва та предмети споживання. Нерухомі та рухомі речі. Речі подільні та неподільні. Речі визначені індивідуальними або родовими ознаками. Речі споживчі та неспоживчі. Головна річ і приналежність. Складні речі та складові частини речі.

Продукція, плоди та доходи. Майновий комплекс.

Гроші, валютні цінності та цінні папери як об'єкти цивільних прав. Дії, послуги та зобов'язальні вимоги як об'єкти цивільних прав. Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав.

Змістовий модуль III. СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Тема 3.1. Фізичні особи як суб'єкти цивільного права.

Правоздатність фізичної особи. Дієздатність фізичної особи. Часткова цивільна дієздатність. Неповна цивільна дієздатність. Повна цивільна дієздатність. Обмежена цивільна дієздатність фізичної особи. Недієздатність фізичної особи.

Місце проживання фізичної особи. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Оголошення фізичної особи померлою.

Опіка: поняття, зміст, повноваження. Піклування: поняття, зміст, повноваження.

Фізична особа як суб'єкт підприємницької діяльності.

Тема 3.2. Особисті немайнові права фізичної особи.

Поняття особистого немайнового права. Види особистих немайнових прав. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи. Право на життя. Право на здоров'я. Право на безпечне довкілля. Право на свободу та особисту недоторканність. Право на сім'ю, опіку, піклування та патронатне виховання. Особливості особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. Право на ім'я. Право на честь, гідність та ділову репутацію. Право на індивідуальність. Право на зображення та голос. Право на особисте життя. Право на особисті папери та таємницю кореспонденції. Право на інформацію. Право на свободу творчості та вибір роду занять. Право на місце проживання та недоторканність житла. Право на пересування. Право на свободу об'єднання та мирні зібрання.

Захист особистих немайнових прав: поновлення порушеного права; спростування неправдивої інформації та суміжні способи захисту; заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права.

Тема 3.3. Юридичні особи як суб'єкти цивільних прав.

Поняття юридичної особи та її основні ознаки. Види юридичних осіб. Правоздатність юридичної особи. Дієздатність юридичної особи. Державна реєстрація юридичної особи. Філії та представництва юридичних осіб.

Порядок припинення юридичної особи. Злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи. Ліквідація юридичної особи.

Поняття підприємницьких товариств. Поняття та види господарських товариств. Повне товариство. Товариство з обмеженою відповідальністю. Товариство з додатковою відповідальністю. Командитне товариство.

Тема 3.4. Держава і територіальні громади як суб'єкти цивільних прав.

Поняття та ознаки держави як суб'єкта цивільних правовідносин. Поняття та ознаки територіальної громади як суб'єкта цивільно-правових відносин. Поняття та ознаки Автономної Республіки Крим як суб'єкта цивільно-правових відносин.

Участь держави і територіальних громад у цивільних правовідносинах та її правові форми.

Модуль IV. ПРАВОЧИНИ, СТРОКИ, ТЕРМІНИ.

Тема 4.1. Правочини як підстава виникнення, зміни та припинення цивільних прав та обов'язків.

Поняття правочину. Види правочинів. Умови дійсності правочинів. Законність змісту правочину. Здатність суб'єкта правочину на його вчинення. Вільне волевиявлення учасників правочину та його відповідність внутрішній волі. Відповідність форми вчинення правочину вимогам закону. Захист інтересів малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей. Державна реєстрація правочину.

Поняття недійсності правочину. Наслідки недійсності правочину.

Поняття представництва. Види представництва. Поняття, зміст та види довіреності. Форма довіреності. Строк довіреності. Передоручення довіреності. Припинення представництва за довіреністю. Наслідки припинення довіреності.

Тема 4.2. Строки і терміни.

Поняття і значення строків (термінів) у цивільному праві. Види цивільно-правових строків і термінів. Порядок обчислення цивільно-правових строків.

Тема 4.3. Позовна давність у цивільному праві.

Позовна давність. Види позовної давності. Перебіг позовної давності. Припинення позовної давності. Зупинення позовної давності. Поновлення строків позовної давності.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Для глибокого та ефективного вивчення матеріалів навчальної дисципліни «Цивільне право (загальна частина)» здобувачу вищої освіти необхідно розуміти як правильно і комфортно для себе організувати процес навчання, розуміти порядок організації і здійснення підготовки до практичних занять, а також розуміти порядок проведення самостійної роботи.

Вивчення дисципліни потребує постійного систематичного і послідовного накопичення знань, а так, пропуск окремих тем не є допустимим, оскільки кожна тема є доповненням попередньої, і в цілому забезпечує розуміння правовідносин і явищ що впливають на механізм реалізації і захисту цивільних прав та обов'язків. Прогалини в знаннях з певних тем «Цивільного права (загальна частина)» унеможливить ефективне та якісне вивчення курсу «Цивільне право» в цілому, а також зумовить складність у вивченні інших дисциплін галузі приватного права.

Здобувачі вищої освіти мають в першу чергу, ознайомитись із Робочою програмою навчальної дисципліни, ознайомитися із Силабусом навчальної дисципліни, які розміщені на сайті БНАУ, а також розміщені на сторінці курсу «Цивільне право» на платформі moodle або у classroome.

Здобувачі вищої освіти перед лекцією мають підготуватися, відповідно до Робочої програми, що дозволить значно заощадити час на вступну частину з визначення теми, плану заняття, пошуку нормативної бази та відповідної літератури, дозволить студентам визначити питання для засвоєння теми.

В процесі підготовки до практичного заняття здобувачі вищої освіти мають опрацьовувати матеріал за поточною темою, який знаходиться на платформі moodle (лекція + презентація), підготуватися до поточного тестування. Підготувати повідомлення (реферати) за окремими актуальними додатковими питаннями, що розкривають сутність кожної теми, і розміщені в кінці кожної теми в даному навчальному посібнику.

В разі виникнення питань, внаслідок нерозуміння окремих частин теми, здобувач вищої освіти має можливість отримати консультацію викладача, або у відповідні години консультацій на кафедрі, або задавши питання у відповідній групі, створеній для зручної комунікації із лектором.

Лише всебічне і повне вивчення тем з курсу «Цивільне право» зможе забезпечити якісне опанування теоретичними та практичними навичками.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Виконання самостійної роботи має на меті засвоєння здобувачами вищої освіти головних теоретичних положень дисципліни яка вивчається, набуття навичок та вмінь користуватися літературними джерелами, аналіз законів, інших нормативно-правових актів, матеріалів судової практики, уміння чітко та правильно формулювати власну думку.

Здобувач вищої освіти виконує самостійне опрацювання окремих питань з тем навчальної дисципліни «Цивільне право (загальна частина)» у відповідності до завдань, що зазначені у розділі «Самостійна робота» в Робочій програмі.

Завдання самостійної роботи мають важливу мету – набуття здобувачами вищої освіти вмінь аналізувати дію норм закону, застосовувати керівні роз'яснення пленумів Верховного суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, матеріали судової практики, творчо і самостійно вивчати наукові джерела.

Змістовий модуль I. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Тема 1.1. Цивільне право – основна галузь права

1. Поняття, предмет, метод цивільного права.

Цивільне право як галузь права – це сукупність цивільно-правових норм, які регулюють на засадах диспозитивності, юридичної рівності і ініціативи сторін майнові і особисті немайнові відносини за участю фізичних та юридичних осіб, інших соціальних утворень з метою задоволення матеріальних і духовних потреб осіб і захисту їх інтересів.

ДИСЦИПЛІНИ ЯКІ ПЕРЕДУЮТЬ ВИВЧЕНЮ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

**ТЕОРІЯ
ДЕРЖАВИ І ПРАВА**

**ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
УКРАЇНИ**

РИМСЬКЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО
УКРАЇНИ**

ДИСЦИПЛІНИ ЯКІ ГРУНТУЮТЬСЯ НА ПОЛОЖЕННЯХ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ТРУДОВЕ ПРАВО

**ГОСПОДАРСЬКЕ
ПРАВО**

АГРАРНЕ ПРАВО

**ЦИВІЛЬНЕ
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ
ПРАВО**

**ЕКОЛОГІЧНЕ
ПРАВО**

**ПРАВО
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ**

МЕДИЧНЕ ПРАВО

СІМЕЙНЕ ПРАВО

БІРЖОВЕ ПРАВО

Предмет і метод правового регулювання є визначальними поняттями будь якої галузі права. «Предмет» правового регулювання відповідає на питання – «що?». «Метод» правового регулювання відповідає на питання – «як?».

ПРЕДМЕТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

МАЙНОВІ ВІДОСИНИ

**ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ
ВІДОСИНИ**

**ВІДОСИНИ В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Предмет цивільного права визначає, що саме, які правовідносини регулюються галуззю Цивільного права, а саме, яке коло суспільних відносин нею регулюються.

Майнові правовідносини – відносини з приводу приналежності, використання чи переходу рухомого і нерухомого майна, інших матеріальних благ від одного суб'єкта до іншого (відносини в сфері товарообігу, відносини власності). Виражаються у можливості володіти, користуватися і розпоряджатися певним майном або майновими правами.

Особисті немайнові відносини – виникають у зв'язку із здійсненням особистих прав. Термін «особисті права» вживаються для позначення різноманітних суб'єктивних прав, які належать фізичній особі або соціальному утворенню. В даному випадку мається на увазі особисті немайнові права на блага, які є невіддільними від особи: життя, здоров'я, честь, гідність, ім'я, авторство. Немайнові відносини індивідуалізують особу, втілюють її моральну оцінку з боку суспільства.

Відносини, що виникають у сфері інтелектуальної діяльності – відносини, що виникають при реалізації особами своїх авторських прав чи права промислової власності. Деякі автори відносять право інтелектуальної власності до складу особистих немайнових прав, які можуть бути пов'язані з майновими. Однак, такі відносини виникають у зв'язку зі створенням, використанням, охороною творів науки, літератури і мистецтва, винаходів, промислових зразків, товарних знаків, фірмових найменувань, раціоналізаторських пропозицій, секретів виробництва і селекційних досягнень, інших результатів інтелектуальної діяльності.

Усі результати творчої діяльності можуть бути визнані чинним законодавством товаром, а так, вони можуть бути об'єктом будь-яких цивільних правочинів. В умовах ринкової економіки це має істотне значення, оскільки результати творчої діяльності в такий спосіб стають об'єктами цивільного обороту і створюють власний ринок духовної і науково-технічної продукції¹.

 У Концепції оновлення Цивільного кодексу України пропонується уточнити сфери, у яких можуть складатися приватноправові відносини, що регулюються цивільним законодавством. Автори вважають доцільним вказати на додаткові (крім тих, що згадані, наприклад, у ст. 9 ЦК України) сфери соціальної реальності – підприємництво, корпоративну чи інформаційну сфери тощо, у яких складаються приватноправові за своєю природою відносини, що регулюються цивільним законодавством².

¹ Бірюков І.А., Заїка Ю.О. Цивільне право України. Загальна частина Навчальний посібник / К.: КНТ, 2006. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-8607.html>

² Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. – С. 7.

Додаткова інформація:

1. https://yuricom.com/legal_news/new_legislation/kontsepsiia-onovlennia-tsyvilnoho-kodeksu-ukrainy/
2. <https://sud.ua/ru/news/blog/157375-z-privodu-kontsepsiyi-schodo-modernizatsiyi-tsyvilnogo-kodeksu-ukrayini-rekodifikatsiyi>
3. <https://zib.com.ua/ua/print/146461-asistuvannya-pri-samogubstvi-vik-dlya-zmini-stati-ta-niyakog.html>

Метод правового регулювання – визначає яким чином, на яких правових засадах відбувається правове регулювання цивільних правовідносин, це сукупність прийомів та способів впливу на майнові та особисті немайнові суспільні відносини.

Специфіка юридичних фактів, як обставини, дії чи події об'єктивної реальності, за посередництвом яких виникають, змінюються і припиняються цивільні права, обов'язки або правовідносини в цілому³.

Повна юридична рівність учасників цивільних правовідносин означає, що суб'єкти цивільних правовідносин мають свої права та обов'язки і не підпорядковуються один одному.

³ Коструба А. В. Поняття юридичних фактів та їх ознаки в цивільному праві України./ Часопис Київського університету права. – 2011/1. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_1/168.pdf

ЮРИДИЧНА РІВНІСТЬ

один суб'єкт не може наказувати іншим

суб'єкти не підвладні один одному

Відносини суб'єктів засновані на рівноправності всіх форм власності

відносини суб'єктів засновані на рівноправності всіх форм власності

між ними існує майново-розпорядча самостійність при виборі організації господарських зв'язків

існує рівність мір юридичної цивільно-правової відповідальності їх один перед одним

Диспозитивність – означає свободу вибору, тобто сторони, у встановлених законом межах самостійно визначають характер своїх відносин на власний розсуд.

ДИСПОЗИТИВНІСТЬ

можливість вибору між кількома варіантами поведінки одного в межах, встановлених законом

можливості суб'єктів за власним розсудом визначати характер своїх відносин.

Особливий порядок захисту цивільних прав, ґрунтуючись на засадах рівності та незалежності учасників цивільних правовідносин, закон надає можливість вирішувати спори, що виникають між ними, або безпосередньо учасниками конкретних відносин на підставі взаємної домовленості, або спеціально створеним для розгляду таких спорів державним органам чи третім особам. Особливою умовою є те, що такий орган не має бути пов'язаним з жодною із сторін особистими, майновими або адміністративними відносинами, оскільки за наявності такого зв'язку буде порушувати принцип рівності сторін. Спори між учасниками цивільних відносин, за загальним правилом, розглядаються судом, господарським судом, третейським судом після подачі відповідного позову стороною, яка вважає, що її права порушені.

Особливості цивільно-правових санкцій полягає у їх майновому характері, відновлюють становище, що існувало до порушення права, наявність відповідальності без вини. Цивільні права захищаються шляхом їх визнання, поновлення попереднього становища, присудження до виконання обов'язку в натурі, припинення або зміни правовідносин, стягнення збитків та іншими способами, передбаченими законодавством.

2. Функції і принципи цивільного права.

Характеристику цивільного права як галузі доповнюють перелік його функцій і принципів.

Функції цивільного права – це специфічні напрямлення правового регулювання майнових та особистих немайнових відносин в процесі рішення задач, що стоять перед цивільним правом.

Регулятивна функція – забезпечує врегулювання нормами цивільного права поведінки суб'єктів.

Охорона функція – забезпечує захист порушених майнових та особистих немайнових прав.

Попереджувально-виховна функція – реалізується через цивільно-правову відповідальність, бо наявність норм про відповідальність позитивно впливає на свідомість громадян, утримуючи їх від правопорушень у майбутньому.

Попереджувально-стимулююча функція – полягає у стимулюванні різними цивільно-правовими засобами необхідної поведінки громадян та організацій (наприклад, наявність відповідальності без вини).

Принципи цивільного права – це виражені в його нормах початкові положення у відповідності з якими здійснюється регулювання майнових та особистих немайнових відносин.

Загально-правові принципи визначаються Конституцією Ук-раїни. Вони поширюються на всі галузі права.

Галузеві принципи (засади) цивільного права закріплені у ст. 3 ЦК України. Рекодифікація Цивільного кодексу України передбачає визначити, що перелік основних засад, по-перше, не є закритим, а по-друге, засади охоплюють не тільки законодавство, але і функціонування всієї приватноправової системи або визначальних її частин. Пропонується доповнити перелік основних засад важливими для сучасного громадянського суспільства принципами: свобода інтелектуальної (творчої) діяльності; свобода інформації та інформаційного обміну; усвідомленої відповідальної взаємодії людини з автономними роботами та штучним інтелектом; неприпустимість втручання в особисте життя фізичної особи, обумовлене розвитком новітніх технологій і розвинути їх в окремих книгах ЦК (наприклад, неприпустимість свавільного втручання у геном людини; неприпустимість свавільного втручання в організм людини та її зародка, сферу репродукції людини; крім того — неприпустимість свавільного втручання у сферу інформації про особу, персональних даних та ін.)⁴.

⁴ Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. – С. 8.

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини

неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом

свобода договору

свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом

судовий захист цивільного права та інтересу

справедливість, добросовісність та розумність

Неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини – визначається, що органи державної влади і місцевого самоврядування не мають права втручання у сферу особистого життя людини, якщо остання не порушує права та законні інтереси інших суб'єктів правовідносин. Втручання в особисте життя людини може мати місце лише у визначених законом випадках.

Неприпустимість позбавлення права власності – визначає, що відповідно до ст. 84 Конституції України ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути здійснено лише як виняток внаслідок суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Випадки позбавлення права власності встановлені Конституцією України та законом.

Свобода договору – визначається цивільним законодавством (ст. 627 ЦК України), де закріплено свободу щодо вибору виду укладеного договору, вибору контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом – встановлює право суб'єкта підприємництва самостійно обирати якою саме підприємницькою діяльністю займатись і яким чином провадити підприємницьку діяльність. В Україні засади свободи підприємницької діяльності належать до конституційних прав (ст. 42 Конституції України). Обмеження свободи підприємницької діяльності можуть визначатись лише законом.

Судовий захист цивільного права та інтересу – визначається, що носієві цивільних прав надається можливість застосування до правопорушника засобів примусового впливу. Зокрема уповноважена особа має право звернутися до суду з вимогою примусити зобов'язану особу дотримуватися певної поведінки. Відмова від судового захисту порушених цивільних прав тієї чи іншої особи може мати місце лише у випадку, коли це передбачено законом, і тільки за рішенням органу, якому надається таке право.

Справедливість, добросовісність та розумність – принцип встановлює, що кожен учасник цивільних правовідносин при здійсненні своїх суб'єктивних прав не повинен порушувати інтереси інших осіб чи суспільних інтересів (зловживання правом). Даний принцип підлягає застосуванню в усіх випадках, коли правотворчий орган встановив право чи обов'язок, але не визначив їх обсяг або межі, в яких вони здійснюються (визначення розміру моральної шкоди, яка підлягає відшкодуванню).

Тема 1.2. Система цивільного права і цивільного законодавства

1. Система цивільного права.

Система цивільного права – це його структура, яка розглядається в її внутрішньому розділенні на окремі правові інститути і в єдності цих інститутів, які об'єднуються у відповідні підгалузі.

Цивільно-правовий інститут, як елемент системи цивільного права – це певна сукупність цивільно-правових норм, що регулює відносно самостійну групу суспільних відносин (норми, що регулюють певні питання цивільних відносин). Наприклад, норми, що регулюють договірні зобов'язання представляють інститут цивільного права.

Субінститути в системі цивільного права складають певну частину цивільно-правового інституту. Норми субінституту регулюють специфічну сукупність суспільних відносин в межах предмету правового регулювання даного правового інституту.

СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

**ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ, ПОНЯТТЯ,
ТЕРМІНОЛОГІЯ**

ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

**ФІЗИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ
ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

**ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ
ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

ПРАВОЧИНИ

СТРОКИ, ТЕРМІНИ, ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ІНСТИТУТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

**ІНСТИТУТ ПРАВА
ІНТЕЛЕКТУВАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

**ІНСТИТУТ ОСОБИСТИХ
НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ
ОСОБИ**

**ІНСТИТУТ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО
ПРАВА**

ІНСТИТУТ СПАДКОВОГО ПРАВА

Систему цивільного права слід відрізнити від систематизації цивільно-правових норм, формами якої є кодифікація та інкорпорація.

2. Система цивільного законодавства.

Цивільне законодавство – це сукупність нормативно-правових актів, які містять норми цивільного права.

Закон – це нормативний акт, що приймається Верховною Радою України і має вищу юридичну силу.

Підзаконні нормативні акти – це нормативні акти, що приймаються на підставі закону для його виконання і не повинні їм суперечити.

Співвідношення цивільного права і цивільного законодавства полягає у тому, що цивільне право – це сукупність юридичних норм, а цивільне законодавство – це система нормативних актів. Цивільне право є внутрішньою формою права, зміст якого визначається соціально-економічними особливостями суспільних відносин, що ним регулюються; цивільне законодавство виступає зовнішньою формою права, яка тісно пов'язана з його змістом. Отже, цивільне право становить зміст цивільного законодавства, а останнє є формою вираження цивільного права.

Структура цивільного законодавства є будовою і внутрішньою формою організації системи цивільних нормативних актів. Цивільно-правові акти залежно від їх юридичної сили і престижу перебувають на різних структурних рівнях, а тому система цивільних правових актів у цілому є полу структурною.

СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

ЗАКОНИ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

СІМЕЙНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

**ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО
АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА**

**ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО
ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ
ТА ДОДАТКОВОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ»**

ПІДЗАКОННІ НОРМАТИВНІ АКТИ

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

**ПОСТАНОВИ І РОЗПОРЯДЖЕННЯ
КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ**

ВІДОМЧІ НОРМАТИВНІ АКТИ

**РІШЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ**

**ПРИМІРНІ СТАТУТИ СХВАЛЕНІ
ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ**

**КОМПЛЕКСНІ ЗАКОНОДАВЧІ І НОРМАТИВНО-
ПРАВОВІ АКТИ**

Цивільний кодекс України був прийнятий 16 січня 2003 р., набрав чинності з 1 січня 2004 року.

В Цивільному кодексі норми, які можуть бути застосовані при регулюванні будь-яких суспільних відносин, що становлять предмет цивільного права, винесено за дужки та представлено окремою книгою під назвою «Загальні положення», і є предметом першого року вивчення навчальної дисципліни Цивільне право (загальна частина).

**КНИГА I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

**КНИГА II
ОСОБИСТІ
НЕМАЙНОВІ ПРАВА
ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ**

**КНИГА III
ПРАВО ВЛАСНОСТІ
ТА ІНШІ РЕЧОВІ
ПРАВА**

**КНИГА IV
ПРАВО
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ**

**КНИГА V
ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ
ПРАВО**

**КНИГА VI
СПАДКОВЕ ПРАВО**

Джерела цивільного права – це форма вираження цивільно-правових норм, що мають загальнообов'язковий характер. У цивільно-правовій системі України основним джерелом цивільного права є нормативно-правовий акт, а в окремих випадках – також звичай та договір.

Звичай – це правила поведінки в цивільному обороті, які формувалися тривалий час і які санкціонуються суспільством для правозастосовчої практики.

Стаття 7 ЦК України визначає, що цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема ділового обігу, тобто правилами поведінки, що не передбачені актами законодавства, але є усталеними, такими, що широко застосовуються в певній сфері підприємництва і не суперечать цивільному законодавству або договору.

ЗВИЧАЇ

**правила поведінки, які є постійними
за характером і чітко визначеними
за змістом**

**широко застосовуються в
підприємницьких відносинах**

**врегульовані ними відносини не регламентуються
законодавчими нормами**

Договір – як джерело цивільного права закріплено в статті 6 ЦК України договір. Сторони мають право укласти договір, який не встановлено актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства, можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати відносини між собою на власний розсуд. Сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано на це, а

також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами.

Корпоративні правила – прийняті норми, які є обов'язковими для певного кола осіб, здійснюється шляхом прийняття установчих документів господарських товариств, договорів про приєднання, статутів різноманітних громадських організацій та інших актів цивільно-правового характеру.

Юридична доктрина – наукові правові ідеї, офіційно визнані загальнообов'язковими положеннями на практиці. У сучасній теорії юридична доктрина втратила значення самостійного джерела права.

Дія закону в часі – починається з моменту вступу закону у силу і продовжується до моменту, коли він втрачає правову силу у встановленому законом порядку. За загальним правилом нормативні акти не мають зворотної сили, тобто їх дія поширюється лише на ті конкретні правовідносини, що виникли після вступу закону в дію.

Дія закону в просторі – цивільно-правові нормативно-правові акти діють на всій території України. Закони, нормативні акти міністерств та відомств, центральних органів управління також діють на всій території країни, а акти органів місцевого самоврядування – на території відповідної області (міста, району, ОТГ).

Дія закону щодо кола осіб – цивільні закони України поширюють свою дію на всіх осіб (фізичних і юридичних), які знаходяться на території України, якщо інше не передбачено законом або не впливає з його змісту.

Прогалини у праві – випадок, коли певні суспільні відносини потребують правового регулювання, але воно не передбачене конкретним законом, правовою нормою.

Аналогія закону – у разі відсутності закону, який регулює спірні відносини, суд застосовує закон, який регулює подібні відносини.

Аналогія права – у разі відсутності закону, або подібного закону, який регулював би спірні відносини, суд виходить із загальних засад і змісту законодавства України.

АНАЛОГІЯ ЗАКОНУ МАЄ МІСЦЕ

відносини, щодо яких виник спір, за своїм характером потребують цивільно-правового регулювання

ці відносини не регулюються будь-якими конкретними нормами права

вирішення спору, що виник, не можливе, ґрунтуючись на засадах і змісті законодавства

є закон, який регулює подібні відносини і який може бути застосований за аналогією

Теми інформаційних повідомлень

1. Передумови рекодифікації Цивільного кодексу України.
2. Євроінтеграція цивільного законодавства України.
3. Місце цивільного права в системі права.
4. Взаємодія цивільного права із галузями публічного права.
5. Рецепція Римського цивільного права в сучасну цивілістичну доктрину.
6. Співвідношення цивільного законодавства і договору.

Питання для самоконтролю

1. Цивільне право, як приватне право: поняття, значення.
2. Особливості визначення предмету цивільного права.
3. Місце цивільного права в системі галузей приватного права.
4. Особливості методів цивільно-правового регулювання.
5. Функції цивільного права.
6. Основні засади (принципи) цивільного права (ст. 3 ЦК України).
7. Зміст принципу диспозитивності в цивільному праві.
8. Зміст принципу рівності сторін в цивільному праві.
9. Зміст принципу свободи договору в цивільному праві.
10. Цивільне законодавство і договір.
11. Джерела цивільного права: поняття, види.
12. Звичай як джерело цивільного права.
13. Дія актів цивільного законодавства в часі, просторі і за колом осіб.
14. Судова практика як джерело удосконалення, тлумачення та застосування норм цивільного права.
15. В чому полягає співвідношення цивільного права і цивільного законодавства.
16. Структура Цивільного кодексу України.
17. Роль локальних нормативних актів в регулюванні цивільних відносин.
18. Аналогія права і аналогія закону в регулюванні цивільних правовідносин.
19. Роль міжнародних актів в регулюванні цивільних правовідносин.
20. Значення і завдання навчальної дисципліни Цивільне право.

Література до Змістового модулю 1

Нормативно-правові акти

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
3. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 року // Урядовий кур'єр, 18.08.2004 року
4. Указ Президента України від 03.10.1992 року №493/92 «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» // Збірник Указів Президента України від 31.12.1992 – 1992 р., №4.

5. Указ Президента України від 10.06.1997 року № 503/97 «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» // Урядовий кур'єр 14.06.1997 року.

.Навчальна література

1. Цивільне право України. Загальна частина / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика./ Видавництво Юрінком Інтер.– 2017. с. 976
2. Іванов Ю. Ф. Цивільне право України : Навч. посіб. у 2 т. – 2-ге вид. доповн. і переробл). / Ю. Ф. Іванов, О. В. Куриліна, М. В. Іванова // – Київ: Алерта, 2019. – Т. 1. – 342 с.
3. Кузнєцова Н. С. Цивільне право України на шляху оновлення / Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. -ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). – Харків : Право, 2020 – С. 7-10: URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Sb_Maslov_2020.pdf
4. Пленюк М. Д. До питагтя вдосконалення цивільного законодавства України / Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. -ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). – Харків : Право, 2020 – С. 38-40: URL:http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Sb_Maslov_2020.pdf
5. Сібільов М. М. До питання про співвідношення актів цивільного законодавства і договору/ Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. -ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). – Харків : Право, 2020 – С. 41-47: URL:http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Sb_Maslov_2020.pdf
6. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Рекодифікація цивільного законодавства України: ціннісний вимір/ Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. -ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). – Харків : Право, 2020 – С. 57-60: URL:http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Sb_Maslov_2020.pdf
7. Шишка О.Р. Відносини у сфері інтелектуальної власності в предметі цивільного права / Часопис Київського університету права • 2015/3.: URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chkup_2015_3_61.pdf

Змістовий модуль 2. ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Тема 2.1. Поняття і особливості цивільних правовідносин.

1. Особливості цивільних правовідносин.

Суспільне відношення врегульоване нормами права – є правовідношенням.

Цивільне правовідношення – засноване на нормах цивільного закону правовідношення, що складається з приводу матеріальних і нематеріальних благ, учасники якого володіють правовою

автономією і майновими уособленнями, виступають в якості юридично рівних носіїв прав і обов'язків

ОЗНАКИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Широке коло учасників цивільних правовідносин

Юридична рівність учасників цивільних правовідносин по відношенню один до одного, їх організаційно-правова і майнова уособленність

Ініціатива і диспозитивність учасників у встановлені і реалізації цивільних правовідносин

Багата різноманітність об'єктів цивільних правовідносин

Специфіка мір і особливий позовний порядок захисту цивільних прав

Особливий характер цивільно-правової відповідальності

Різнманітність юридичних фактів, як підстав виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин

Суб'єктивні права та суб'єктивні обов'язки учасників цивільно-правових відносин виникають, змінюються та припиняються на підставі юридичних фактів.

Юридичні факти у цивільному праві – це факти обставини, з якими норми цивільного права пов’язують встановлення, зміну, припинення, поновлення тощо цивільних прав і обов’язків.

Юридичні умови – обставини, що мають юридичне значення для настання правових наслідків, але пов’язані з ними не прямо, а через проміжні ланки (правопорушення, як умова настання цивільної відповідальності).

НАСТАННЯ ЮРИДИЧНИХ НАСЛІДКІВ СПРИЧИНЯЮТЬ

ГРУПА ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ
кілька фактичних обставин,
кожна з яких викликає або може
викликати один і той же наслідок

ЮРИДИЧНА (ФАКТИЧНА) СУКУПНІСТЬ
систему юридичних фактів, пов’язаних
між собою так, що правові наслідки
наступають лише за наявності всіх
елементів цієї сукупності

Стаття 11. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків

договори та інші правочини

створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності

завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі

інші юридичні факти

Цивільні права та обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства.

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки виникають безпосередньо з актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства або договором, підставою виникнення цивільних прав та обов'язків може бути настання або ненастання певної події.

ЕЛЕМЕНТИ (структура) ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

СУБ'ЄКТ

ОБ'ЄКТ

ЗМІСТ

СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН **Стаття 2 ЦК України**

Фізичні особи

Юридичні особи

**Держава Україна, Автономна Республіка Крим,
територіальні громади, іноземні держави та інші
суб'єкти публічного права**

ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Речі

**Дії
(виконання
робіт,
надання
послуг)**

**Результати
духовної та
інтелектуальної
творчості**

**Особисті
немайнові
блага**

ЗМІСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Суб'єктивне цивільне право
міра дозволеної поведінки
суб'єкта цивільного
правовідношення, ті юридичні
можливості, що надані йому
нормами права, які іншими
словами називають
правомочностями

Суб'єктивний обов'язок
міра належної поведінки
суб'єкта. Суть обов'язків полягає
в тому, що суб'єкт має
виконувати певні дії, прийняті
ним добровільно чи покладені
на нього законом, або ж
утриматись від них

КЛАСИФІКАЦІЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

ЗА КОЛОМ ЗОБОВ'ЯЗАНИХ ОСІБ

Абсолютні

Відносні

Загально-
регулятивні

ЗА ХАРАКТЕРОМ ПОВЕДІНКИ ЗОБОВ'ЯЗАНОЇ ОСОБИ

Активні

Пасивні

ЗА ОБ'ЄКТОМ

Речові

Зобов'язальні

Особисті
немайнові

ЗА ПІДСТАВАМИ ВИНИКНЕННЯ

Регулятивні

Охоронні

Цивільні правовідносини поділяються на види – класифікуються. Важливість класифікації цивільних правовідносин має практичне значення, оскільки допомагає з'ясувати характер взаємовідносин сторін в тому чи іншому правовідношенні, а тому і правильно застосувати цивільне законодавство до конкретного випадку.

Абсолютні правовідносини – правовідносини, в яких праву однієї, конкретної особи протистоїть обов'язок невизначеного кола осіб (напр. право власності).

Відносні правовідносини – чітко визначені обидві сторони (напр. кредитор – боржник).

Загально-регулятивні правовідносини – відображають зв'язок кожного з кожним (напр. право на чисте навколишнє середовище).

Активні правовідносини – правовідносини, в яких одна сторона зобов'язана вчинити певну дію на користь іншої.

Пасивні правовідносини – правовідносини, в яких одна сторона повинна утриматися від порушення права іншої сторони.

Регулятивні правовідносини – правовідносини через які здійснюється регулювання майнових і особистих немайнових відносин.

Охоронні правовідносини – виникають із цивільних деліктів, внаслідок порушення цивільних прав.

Теми інформаційних повідомлень

1. Соціальний зміст цивільних правовідносин.
2. Юридичний зміст цивільних правовідносин.
3. Поняття та значення юридичних вчинків.
4. Різноманітність юридичних фактів, які є підставами виникнення цивільних правовідносин.
5. Зміст і значення класифікації цивільних правовідносин.

Питання для самоконтролю

1. Поняття цивільних правовідносин.
2. Елементи цивільних правовідносин.
3. Суб'єкти цивільних правовідносин.
4. Об'єктам цивільних правовідносин.
5. Зміст цивільних правовідносин.
6. Зміст суб'єктивних прав та обов'язків.
7. Класифікація цивільних правовідносин.
8. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин.
9. Особливості цивільних правовідносин.
10. Особливості суб'єктного складу цивільних правовідносин.

Література до Змістового модулю 2

Нормативно-правові акти

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 року // Урядовий кур'єр, 18.08.2004 року

Навчальна література

1. Булеца С.Б. Цивільні правовідносини, що виникають у сфері здійснення медичної діяльності: теоретичні та практичні проблеми: дис. докт. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2016. 437 с.
2. Іванов Ю.Ф., Куриліна О.В., Іванова М.В. Цивільне право України. У 2-х томах. Том 1. Навчальний посібник. Київ.: 2019. 342 с.
3. Коструба А. В. Юридичні факти в механізмі припинення цивільних майнових відносин : автореф. дис. . д-ра юрид. наук : 12.00.03. НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2015. 36 с.
4. Р.А. Майданик. Цивільне право. Практикум. Навчальний посібник. видання 3-тє, перероблене і доповнене. Київ.:2019. 622 с.
5. Ромащенко І. Поняття цивільного правовідношення та його структура. [URL:https://www.researchgate.net/publication/304348267_PONATTA_CIVILNOGO_PRAVOVI_DNOSENNA_TA_JOGO_STRUKTURA](https://www.researchgate.net/publication/304348267_PONATTA_CIVILNOGO_PRAVOVI_DNOSENNA_TA_JOGO_STRUKTURA)
6. Цивільне право України. Загальна частина. За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. Київ.: 2017. 976 с.

Тема 2.2. Здійснення і захист цивільних прав

Умови здійснення цивільних прав

Зміст суб'єктивного цивільного права становлять можливі дії уповноваженої особи.

Суб'єктивне право – не свобода в межах закону, а законом гарантована свобода, тобто визнана правом, і тому можливість самостійно діяти і приймати вольові рішення підлягає обов'язковій охороні з боку держави.

Здійснення суб'єктивного цивільного права – це реалізація його змісту через вчинення уповноваженою особою дій, що визначають можливість певної поведінки (наприклад, суб'єктивне право особи на будь – яке майно дає можливість володіти, користуватися і розпоряджатися цим майном).

Здійснення цивільних прав залежить від способу їх реалізації.

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

ФАКТИЧНІ

здійснення дій, які викликають майнові і немайнові наслідки, що стосуються прав та інтересів окремих осіб, але наслідки не мають юридичного характеру

ЮРИДИЧНІ

реалізація дій юридичного характеру: правочини, укладання авторських договорів та інших наслідків

Суб'єктивному цивільному праву відповідає юридичний обов'язок.

Обов'язок, з одного боку, тісно пов'язаний із зовнішнім впливом на свідомість особи (накладати борг, тягар), а з другого – з людською дією (колом таких дій, способом дій).⁵

УМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

вільно, на власний розсуд
(п. 1 ст. 12)

у межах, наданих актами цивільного законодавства та договором
(п. 2. ст. 13)

додержуватися моральних засад суспільства

утримуватися від дій, які могли б порушувати права інших осіб
(п.п. 2. ст. 13)

ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ

ЗАКОННОСТІ

СОЛІДАРНОСТІ ТА ДІЛОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

ВИКОРИСТАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ І ОБОВ'ЯЗКІВ ВІДПОВІДНО ДО ЇХ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

⁵ Надьон В. В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин : монографія / В. В. Надьон. – Харків: Право, 2017. – С. 9

Принцип законності: управомочена особа має дотримуватися встановленого законом, договором, діловим звичаєм здійснення суб'єктивних цивільних прав і виконання цивільних обов'язків.

Принцип солідарності і ділового співробітництва при здійсненні прав та обов'язків: полягає в тому, що суб'єкти цивільних правовідносин, який полягає в тому, що суб'єкти цивільних правовідносин не повинні порушувати права і охоронювані законом інтереси інших осіб, а також допомагати один одному у виконанні покладених на них обов'язків.

Принцип використання цивільних прав та обов'язків відповідно до їх соціального призначення виражається у встановленні і дотриманні меж здійснення цивільних прав.

Межі здійснення цивільних прав.

Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав – це визначені договором або законом, іншими нормативно-правовими актами кордони діяльності уповноважених осіб по реалізації можливостей, що складають зміст даних прав.

Ніхто не повинен використовувати своє право з метою завдання шкоди іншій особі.

Оскільки суб'єктивне цивільне право є мірою свободи суб'єкта у взаємовідносинах з іншими особами, то межа суб'єктивного права є встановленою мірою поведінки особи.⁶

Межі здійснення цивільних прав слід відрізнити від поняття обмеження суб'єктивного цивільного права.

Обмеження прав – це елемент механізму правового регулювання, спрямований на охорону прав суспільства, інших уповноважених осіб, здатний за допомогою специфічних законодавчих заборон, обов'язків чи дозволів впливати на звуження змісту суб'єктивного цивільного права та ускладнення його здійснення.⁷

ОБМЕЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА

Заборона на певний строк

Звуження обсягу прав

Виключення можливості здійснювати суб'єктивне право

МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА

Дозволені дії для здійснення суб'єктивного права

Дозволено все, що не заборонено законом

⁶ Кузнецова Н. С. Развитие гражданского общества и современное частное право Украины /Н. С. Кузнецова // Вибрані праці. – К. : Юрид. практика, 2014. – С. 255.

⁷ Мічурін С. О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект) : монографія / С. О. Мічурін. – Х. : Юрєвіт : НДІ прив. права та підприємництва АПРн України, 2008. – С. 130

МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Ст. 13 ЦК України

у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства

особа повинна дотримуватися моральних засад суспільства

Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах

особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині

Не допускається використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ

У разі недодержання особою при здійсненні своїх прав вимог законодавства, суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом

Зловживання правом — це особливе цивільне правопорушення, специфіка якого полягає в тому, що дії порушника випливають з належних йому прав, але при цьому порушуються права та охоронювані законом інтереси інших осіб.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ЗАЛЕЖНО ВІД МЕТИ

шикана

зловживання цивільним правом з невиключним і неединичним наміром заподіяння шкоди, доповненим невизначальним законним інтересом

Шикана – дії, спрямовані виключно на завдання шкоди іншій особі та відсутній законний інтерес

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ЗАЛЕЖНО ВІД ЗАСОБУ ЗЛОВЖИВАННЯ

зловживання правомочністю як елементом цивільної правоздатності

використання цивільних прав з метою обмеження конкуренції та зловживання домінуючим становищем на ринку

зловживання «переддоговірними» правами (при підготовці та укладенні договорів)

зловживання окремими видами суб'єктивних цивільних прав

корпоративними

речовими

зобов'язальними

особистими немайновими правами

правами інтелектуальної власності

Наслідком зловживання правом, зазвичай є не відповідальність у вигляді позбавлення особи того, що їй належить, а лише відмова у визнанні за особою права на те, що вона намагалася здобути внаслідок зловживання, особа не здобуває того, що прагнула здобути шляхом зловживання.⁸

⁸ Карнаух Б. Зловживання правом та його правові наслідки. / Підприємництво, господарство і право – № 9, – 2020. [URL:http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/7.pdf](http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/7.pdf)

ОЗНАКИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ, ЯК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Наявність у особи суб'єктивного права

Діяльність, спрямована на здійснення свого права

Використання цього права не за його соціальним призначенням, а із завданням шкоди суспільним або особистим інтересам

Відсутність порушення конкретних юридичних заборон (тобто їх додержання) або невиконання обов'язків (тобто їх виконання)

Вихід за межі права під впливом суб'єктивних інтересів інших осіб

Наявність шкоди третім особам, суспільству чи державі

Настання юридичних наслідків

Захист цивільних прав

Захист цивільних прав – це дії з попередження, припинення порушення прав або відновлення порушених прав громадян і організацій. Будь-яка особа має право на захист свого права та інтересу, що не суперечить принципам цивільного законодавства, вимогам справедливості, сумлінності, розумності.

Право на захист полягає у можливості використання в межах, визначених законом, засобів самозахисту, а також у можливості звернення до відповідного державного, самоврядного чи громадського органу або уповноваженої особи за захистом свого цивільного права чи інтересу.

Класифікація захисту цивільних прав можлива за різними підставами: залежно від способів, форм, порядку захисту тощо.

Способи захисту цивільних прав судом передбачені статтею 16 Цивільного кодексу України.

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Судовий захист

ст.55 Конституції,
ст.16 ЦК України

Адміністративний захист

ст.17 ЦК України

Захист нотаріусом

ст. 18 ЦК України

Самозахист

ст.55 Конституції,
ст.19 ЦК України

Захист за допомогою інших громадських, державних та міжнародних інституцій

ПІДСТАВИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Порушення цивільного права

Невизнання цивільного права

Оспорювання цивільного права

Порушення цивільного права – це результат протиправних дій, внаслідок чого воно зазнало зменшення або ліквідації, що позбавляє його носія можливості здійснити, реалізувати це право повністю або частково.

Невизнання цивільного права – це дії носіїв пасивного цивільного обов'язку, які полягають у запереченні цивільного права уповноваженої особи, внаслідок чого остання повністю або частково позбавляється можливості реалізувати своє право. Неприятливий наслідок може мати як при абсолютному, так і при відносному цивільному правовідношенні.

Оспорювання цивільного права – це такий стан цивільного правовідношення, при якому між його учасниками існує спір з приводу наявності чи відсутності у них суб'єктивного права, а також щодо приналежності такого права певній особі. Оспорюване цивільне право ще не порушене, але виникає невизначеність у праві, що зумовлює неможливість його повного або часткового використання.

СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА МОЖЕ ОБРАТИ ОДИН АБО КІЛЬКА СПОСОБІВ ЗАХИСТУ

СПОСОБИ ЗАХИСТУ СУДОМ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

Визнання права

застосовується у випадку спору щодо наявності у суб'єкта цивільного права цивільного права чи цивільного обов'язку

Визнання правочину недійсним

може мати місце у випадку Укладення заперечуваного правочину

Зобов'язання припинити дію, яка порушує право

можливе щодо триваючого цивільного правопорушення

Відновлення становища, яке існувало до порушення (реституція)

застосовується в разі, коли необхідно поновити порушене цивільне право (наприклад, у випадку визнання правочину недійсним)

Примушування до виконання обов'язку в натурі

полягає у адресованій зобов'язаній особі вимоги вчинити дію або утриматися від дії. Може застосовуватися незалежно від застосування інших засобів захисту (відшкодування збитків чи моральної шкоди, стягнення штрафу тощо)

Зміна правовідношення

полягає у реорганізації правовідносин, перетворенні одного обов'язку в інший, покладенні на боржника нового обов'язку

Припинення правовідношення

застосовується у разі невиконання чи неналежного виконання особою обов'язків або зловживання цивільним

Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди

можуть застосовуватися у випадку завдання майнової шкоди цивільним правам та інтересам (ст.22 ЦКУ).

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРА ТА ІНТЕРЕСІВ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПОРЯДКУ

Скасування правових актів державних органів, їх посадових та службових осіб вищестоящим органом влади

Використання органами держави чи місцевого самоврядування, які наділені юрисдикційними повноваженнями, способів захисту цивільних прав, встановлених ст. 16 ЦК України

САМОЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

особа захищає свої цивільні права та інтереси своїми власними діями

захист без звернення до суду або іншого органу, який здійснює захист цивільного права

це лише перешкоджання будь-яким третім особам, які неправомірно посягають на цивільні права, заподіяння шкоди цивільним правам та інтересам інших осіб тощо

Самозахист може застосовуватися як фізичними, так і юридичними особами

УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ САМОЗАХИСТУ

має місце порушення цивільного права або небезпека його порушення

існує необхідність припинення (попередження) порушення власними силами

заходи самозахисту адекватні ступеню небезпеки правопорушення, тобто заподіяння шкоди порушнику чи іншій особі має бути санкціонованими законом, не виходити за межі дозволеного

СПОСОБИ САМОЗАХИСТУ

ЗА СУБ'ЄКТНИМ СКЛАДОМ

Які застосовуються фізичними особами

Які застосовуються юридичними особами

ЗА СФЕРОЮ ПРАВОВІДНОСИН

Застосовуються у сфері недоговірних відносин

Застосовуються у сфері договірних відносин

В сфері особистих майнових і немайнових відносин

ЗАЛЕЖНО ВІД ПІДСТАВ ВИНИКНЕННЯ

Встановлені нормативними актами

Встановлені договором

Такі, що не суперечать моральним засадам суспільства

ЗАЛЕЖНО ВІД ЗОВНІШНЬОГО ВИЯВУ

Які застосовуються шляхом вчинення дій

Які застосовуються шляхом бездіяльності

ФОРМИ САМОЗАХИСТУ

необхідна оборона

завдання шкоди у стані крайньої необхідності

притриманий майна кредитором

інші засоби, не заборонені законом.

5. Реалізація права на захист.

Захист суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів здійснюється у передбаченому законом порядку із застосуванням певних форм, засобів та способів захисту

ЮРИСДИКЦІЙНІ ФОРМИ ЗАХИСТУ
діяльність уповноважених державою органів щодо захисту порушених або оспорюваних прав:
суд, органи державної влади України, АРК, органи місцевого самоврядування та нотаріуси

НЕЮРИСДИКЦІЙНІ ФОРМИ ЗАХИСТУ
дії громадян та організацій у захисті прав, які здійснюються ними самостійно без звернення до компетентних державних органів
самозахист, переговори, медіація

Стаття 20 Цивільного кодексу України
суб'єкт права може обрати один або кілька способів захисту.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ
полягає у наділенні особи, яка вважає свої права порушеними, невизнаними чи оспорюваними, можливості застосувати заходи захисту, передбачені законом або договором.

Реалізує право на захист шляхом звернення до суду особа, яка має матеріально-правову заінтересованість у справі та інші особи, яким це дозволяє закон, з метою захисту інтересів інших осіб

за заявою особи, яка звертається за захистом своїх прав або охоронюваних законом інтересів

за заявою прокурора та інших осіб, які вправі у випадках, передбачених законом, звертатися до суду на захист прав та свобод іншої особи, невизначеного кола осіб або державних чи громадських інтересів

Нездійснення уповноваженою особою дій, спрямованих на реалізацію захисту суб'єктивного права, за загальним правилом, не тягне його втрату, за винятками, передбаченими законом

Теми інформаційних повідомлень:

1. Особливі умови здійснення цивільних прав.
2. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав.
3. Ознаки зловживання правом.
4. Юрисдикційні форми захисту цивільних прав.
5. Неюрисдикційні форми захисту цивільних прав.

Питання для самоконтролю

1. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків.
2. Правові наслідки нездійснення особою своїх цивільних прав.
3. Правові наслідки відмови особи від своїх цивільних прав.
4. Межі здійснення цивільних прав та обов'язків.
5. Виконання цивільних обов'язків.
6. Визначте правові наслідки зловживання правом.
7. Право на захист цивільних прав та інтересів.
8. Умови реалізації права на самозахист.
9. Реалізація права на захист шляхом визнання незаконним правового акта органу державної влади.
10. Особливості захисту цивільних прав нотаріусом.
11. Особливості захисту цивільних прав судом.
12. Особливості захисту цивільних прав Президентом України, органами державної влади, органами влади АРК або органами місцевого самоврядування.

Література до теми 2.2.

Нормативна база

1. Конституція України від 26 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141; з наступними змінами і доповненнями.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-41. – Ст. 356; з наступними змінами і доповненнями.
3. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII: станом на 9 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
4. Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2023 р. № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text>
5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII: станом на 9 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
6. Постанова Верховного Суду від 27 травня 2020 року у справі № 641/9904/16-ц (провадження № 61-22378св19). URL:

Допоміжна література:

1. Цивільне право: підручник: у 2т. /В.І. Борисова (кер.авт.кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Богова та ін.: за ред.. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Л. Яроцького. – Х.:Право, – 2011. – Т.2. – 656с.
2. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. І доп. У 2 частинах. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. – К.: Видавництво Ліра-К, 2018. – 736 с.
3. Цивільне право. Конспект лекцій для студентів спеціальності 081 – «Право» денної та заочної форм навчання, Терещук Галина Андріївна. – Луцьк: ЛНТУ, 2017. – 267 с.
4. Іващенко В.В. Самозахист у цивільному праві. / Юридичний науковий електронний журнал. – № 2, – 2018. URL: http://lsej.org.ua/2_2018/18.pdf
5. Єфремова І.І. Механізм реалізації суб'єктивних цивільних прав / І.І. Єфремова // Митна справа. – 2012. - № 5 (83). - Ч. 2, кн.1. - С. 285-290. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3725>
6. Єфремова І.І. Основні принципи здійснення цивільних прав / І.І. Єфремова // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 16 берез. 2012 р.). – Харків, 2012. – С. 90-93. URL:<http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3401>
7. Єфремова І.І. Процесуальний механізм захисту прав приватних осіб /І. Єфремова / Аграрна наука – виробництву, БНАУ, – 2016 р. – С. 92 – 93. URL: https://btsau.edu.ua/sites/default/files/tezy/zbirnik_tez_ch3_17.11.16.pdf#page=92
8. Ляшенко Р.Д., Бальковська К.І., Шикана як особливий вид зловживання правом. URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/4314/3/Vznu_Jur_2014_2_1_15-21.pdf
9. Осадчук С. С., Осадчук Н. Ю/ Форми зловживання цивільним правом. URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/18279/1/%D0%9E%D1%81%D0%B0%D0%B4%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%A1..pdf>

Тема 2.3. Відповідальність у цивільному праві

1. Поняття цивільно-правової відповідальності. Міри відповідальності.

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
це санкції, що застосовуються до
правопорушника через покладання на нього
додаткових цивільно- правових обов'язків або
позбавлення належного йому суб'єктивного
цивільного права.**

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ВИННОЇ ОСОБИ

заміна невиконаного
обов'язку новим

заміна основного
обов'язку новим,
додатковим

приєднання до
порушеного
обов'язку нового

зміна або припинення
правовідношення

Обмеження майнових
прав

Обмеження
немайнових прав

Обмеження інших прав

САНКЦІЯ

будь-які правові наслідки правопорушення, у тому числі й ті, застосування яких не тягне за собою настання додаткових несприятливих наслідків для правопорушника.

конфіскаційні

стимулюючі
(штрафні)

компенсаційні

Конфіскаційні санкції – це санкції, що пов'язані з безоплатним вилученням у доход держави майна (наприклад, до особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом (ст. 354 ЦК України).

Штрафні санкції – це ті, які застосовуються до правопорушника незалежно від майнової шкоди, якої зазнала потерпіла сторона внаслідок правопорушення (наприклад, відповідно до ст. 549 ЦК України штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання). Від конфіскаційних штрафні санкції відрізняються тим, що перші стягуються з правопорушника в доход держави, другі – на користь потерпілої сторони.

Компенсаційні санкції – це ті, що призначені відшкодувати потерпілій стороні шкоду, заподіяну правопорушником. Як правило, такі санкції застосовуються у випадках невиконання або неналежного виконання зобов'язання із договору або заподіяння шкоди деліктом (наприклад, відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину, ст. 1177 ЦК України).

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

**спрямованість на
майнову сферу**

**відсутність публічно-
правового характеру**

**автономія волі її
суб'єктів**

компенсаційна спрямованість

Спрямованість на майнову сферу правопорушника – вона не зачіпає його особистого статусу, отже, цивільно-правовій відповідальності властивий майновий характер;

Відсутність публічно-правового характеру – це відповідальність рівних суб'єктів один перед одним;

Автономія волі суб'єктів відповідальності у цивільних (приватних) правовідносинах, на відміну від публічно-правових, відповідальність не просто покаранням. Обумовлено це автономією волі, покладеної в основу цивільно-правового регулювання.

Компенсаційна спрямованість – спрямована на еквівалентну компенсацію потерпілому завданої шкоди, та її застосування, таким чином, має на меті відновлення майнової сфери потерпілого від правопорушення.

ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

**Попереджувально-
виховна функція**

**Репресивна
функція**

**Компенсаційн
а функція**

Сигналізаційна функція

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

законності

невідворотності

індивідуалізації

повного
відшкодування шкоди

рівності сторін

поєднання особистих інтересів із суспільними

1. Форми і види цивільно-правової відповідальності.

ФОРМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

відшкодування
шкоди

сплати
неустойки

втрати
завдатку

конфіскації

інші форми

ВИДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Залежно від підстав застосування відповідальності

Індивідуальна
міри особистого характеру

Спільна

Залежно від цілей відповідальності

Відновлювальні
відшкодування шкоди

Каральні
неустойка, штраф, пеня, конфіскація

Залежно від розмірів і обсягу

повна

обмежена

підвищена

Залежно від характеру поділу відповідальності між кількома правопорушниками

часткова

солідарна

субсидіарна

Залежно від підстав виникнення

договірна

Недоговірна (деліктна)

зменшення (обмеження) розміру відповідальності правопорушника

якщо доказана вина обох сторін у невиконанні або неналежному виконанні зобов'язання

Якщо кредитор навмисно чи необачно сприяв збільшенню розміру збитків або не вжив заходів щодо їх зменшення

суд може зменшити розмір відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, залежно від її матеріального становища, крім випадків, коли шкоди завдано вчиненням злочину (ст. 1193 ЦК України)

1. Підстави та умови цивільно-правової відповідальності.

Склад правопорушення

Юридичні підстави цивільної відповідальності встановлені у законодавстві, а фактичною підставою є склад цивільного правопорушення. До складу правопорушення, як правило, входять об'єкт, суб'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторони.

Об'єкт правопорушення
суспільні правовідносини, що регулюються
цивільним правом

Суб'єкт правопорушення
правопорушник, або інша особа, яка безпосередньо
заподіяла шкоду

об'єктивна сторона

шкода заподіяна
правопорушенням

протиправність поведінки
правопорушника

причинний зв'язок між
протиправною поведінкою і
шкодою

Суб'єктивна сторона
вина правопорушника, яка в окремих випадках
опосередкована іншими суб'єктивними обставинами

Умови цивільно-правової
відповідальності

Об'єктивна сторона

протиправна
поведінка (дії чи
бездіяльності) особи

Шкідливий результат
такої поведінки
(шкоди)

причинного зв'язку
між протиправною
поведінкою і шкодою

Суб'єктивна сторона

вина особи, яка заподіяла
шкоду

У випадках, передбачених законом або договором, відповідальність настає при неповному (урізаному) складі правопорушення. Відповідно до деяких норм права вина не вважається необхідною умовою відповідальності. У зв'язку з цим іноді виникають підстави для тверджень про існування відповідальності без вини (ст. 1167 ЦК України).

Протиправна поведінка – це поведінка відповідальної особи, що не відповідає вимогам закону, договору, яка тягне за собою порушення (зменшення, обмеження) майнових прав (благ) і законних інтересів іншої особи, дістала вираження у невиконанні чи неналежному виконанні договірної зобов'язання або в заподіянні позадоговірної шкоди життю, здоров'ю чи майну іншої особи тощо.

Шкода зменшення або втрата (загибель) певного особистого чи майнового блага

Майнова

Немайнова (моральна шкода)

Шкода, завдана правомірними діями, як правило, не підлягає відшкодуванню.

У відшкодуванні завданої шкоди потерпілому може бути відмовлено у разі її завдання:

1) при проханні чи за згодою потерпілого, крім випадків завдання шкоди його життю та здоров'ю (наприклад, у кожному разі неправомірним є позбавлення хворого життя на його прохання – евтаназія).

2) у разі здійснення особою права на самозахист (необхідну оборону), якщо не були перевищені межі, встановлені законом (ст. 1169 ЦК).

Майнова шкода

реальна шкода
виражається у зменшенні
(пошкодженні або знищенні) майна
потерпілого (ст. 22 ЦК України)

упущена вигода
(неодержані доходи)

Різниця між реальною шкодою та упушеною вигодою полягає у тому, що в першому випадку майно кредитора (потерпілого) внаслідок заподіяння шкоди зменшується, а в другому випадку не збільшується, хоча мало б збільшитися, якби не було шкідливої поведінки іншої сторони.

При визначенні конкретного розміру упушеної вигоди слід виходити з реальних умов комерційного обороту, не вдаючись в область припущень про вірогідні прибутки. При доведенні розмірів неотриманого прибутку не беруться до уваги гадані розрахунки позивача. Суди вимагають в цьому випадку представити письмові докази можливості отримання прибутку.⁹

Розмір збитку повинен бути не більше ніж достатнім в розумному задоволенні потреб потерпілого, а не підстави для її збагачення і цей розмір по відшкодуванню моральної та матеріальної відповідальності встановлюється судом.

Моральна шкода відшкодовується грішми, майном відповідача або іншими способами встановленими законодавством України.

**Моральна (немайнова) шкода
наслідки правопорушення, які не мають економічного
змісту і вартісної форми**

**фізичний біль та страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку
з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я**

**душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з
протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи
близьких родичів**

**душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі
знищенням чи пошкодженням її майна**

**приниження честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або
юридичної особи (ст. 23 ЦК України)**

Причинний зв'язок полягає у зв'язку між протиправною поведінкою правопорушника і шкодою, якої зазнала потерпіла сторона. Доказ наявності причинного зв'язку є обов'язком кредитора (потерпілого).

⁹ Голубева Н.Ю. Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду: на матеріалах судової практики / Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: збірник наукових праць. – Одеса: Юридична література, 2015. – Том XVI. – С. 71-86 // <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6487/Golubeva%20nauk%20pra%2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Вина у цивільному праві розглядається як психічне ставлення особи до своєї протиправної поведінки та її наслідків.

Умисел як форма вини має місце у поведінці особи тоді, коли правопорушник усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх (наприклад, боржник, знаючи, що своїми діями може викликати шкідливий результат у майновій сфері кредитора, все ж свідомо не виконує зобов'язання).

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

**дії непереборної сили
(ст. 617 ЦК України)**

**випадкового
заподіяння шкоди
(ст. 617 ЦК України)**

**вини потерпілого у
заподіянні шкоди
(ст. 1193 ЦК України)**

Відсутність вини доказывается особою, яка порушила зобов'язання. Отже, у цивільному праві, на відміну від кримінального, діє припущення (презумпція) вини правопорушника. Особа визнається невинною, якщо за такого ступеня обачності і чутливості, які від неї вимагалися відповідно до характеру зобов'язання, вона вжила всіх заходів для належного виконання зобов'язання.

Теми інформаційних повідомлень

1. Відмінність цивільно-правової відповідальності від інших видів юридичної відповідальності.
2. Зміст окремих видів відповідальності: часткової, солідарної і субсидіарної.
3. Особливості визначення повної, обмеженої та підвищеної відповідальності.
4. Склад правопорушення.
5. Умови цивільно-правової відповідальності: протиправна поведінка, шкода, моральна (немайнова) шкода, причинний зв'язок, вина особи.
6. Підстави звільнення від відповідальності: непереборна сила, випадок (казус), вина потерпілого (кредитора).

Питання для самоконтролю

1. Відмінність цивільно-правової відповідальності від оперативної дії на правопорушення.
2. Цивільно-правова відповідальність за відсутності вини правопорушника.
3. Склад цивільного правопорушення.
4. Загальні і спеціальні умови цивільно-правової відповідальності.
5. Поняття протиправної поведінки.
6. Поняття причинного зв'язку між протиправною поведінкою й шкідливими наслідками, що наступили.
7. Поняття вини, випадку, непереборної сили.
8. Відмінність між частковою, солідарною і субсидіарною відповідальністю.
9. Поняття та зміст цивільно-правових (майнових) санкцій.

10. Співвідношення між відшкодуванням збитків і відшкодуванням упущеної вигоди.
11. Склад збитків.
12. Поняття та зміст відшкодування моральної шкоди за цивільним правом України.
13. Умови зменшення розміру відповідальності боржника.
14. Визначення вини потерпілого.

Література до теми 2.3.

Нормативна база

1. Конституція України від 26 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141; з наступними змінами і доповненнями.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-41. – Ст. 356; з наступними змінами і доповненнями.

Додаткова література

1. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. – К.: Видавництво Ліра-К, 2018. – 736 с.
2. Цивільне право. Конспект лекцій для студентів спеціальності 081 – «Право» денної та заочної форм навчання, Терещук Галина Андріївна. – Луцьк: ЛНТУ, 2017. – 267 с.
3. Веліканова М.М. Співвідношення ризику та вини як умови цивільно-правової відповідальності / Право і суспільство. – № 3 – 2018 р. – С. 81 – 86 [Електронний ресурс]. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/3_2018/part_1/17.pdf
4. Єфремова І.І. Визначення поняття та змісту моральної шкоди. / І.І. Єфремова // Підприємництво, господарство і право. -2011. - № 11. - с. 68 – 71 URL:<http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3037>
5. Єфремова І.І. Правове регулювання права на відшкодування моральної шкоди. /І.І. Єфремова/ Modern trend in scientific thought development: materials digest of the 2nd International Scientific Conference (January 31 - February 14, 2011).- 2011. - P. 28 – 30/ URL:<http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3137>
6. Єфремова І.І. Право на відшкодування моральної шкоди: проблеми реалізації /І.І. Єфремова // Проблеми цивільного права та процесу : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, (25 трав. 2018 р.).– Харків : ХНУВС, 2018. – С. 145-148. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3398>
7. Єфремова І.І. Актуальні питання відшкодування моральної шкоди споживачам. /І.І. Єфремова/ Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. Право. – Київ, 2012. – Вип. 173|1. – С. 55-63. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3671>
8. Кравчук Д/ Цивільно-правова відповідальність держави за законодавством України: доктринальний погляд / Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України Серія юридичні науки, – травень 2020. [Електронний ресурс]. URL: https://www.researchgate.net/publication/341646490_CIVILNO-PRAVOVA_VIDPOVIDALNIST_DERZAVI_ZA_ZAKONODAVSTVOM_UKRAINI_DOKTRINALNIJ_POGLAD

Тема 2.4. Об'єкти цивільних прав

Поняття об'єктів цивільних прав. Класифікація об'єктів цивільних прав.

Об'єкти цивільних прав

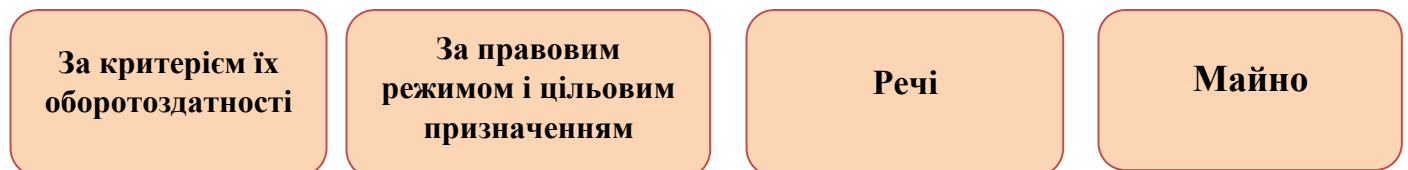
все те, з приводу чого виникають цивільні правовідносини і на що спрямовані суб'єктивні цивільні права та суб'єктивні цивільні обов'язки

матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини

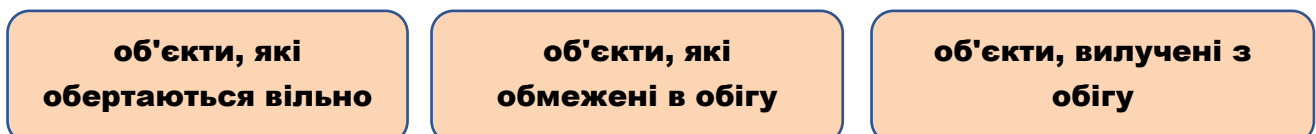
Ст. 177 ЦК визначає: що об'єктами цивільного права є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага.

КЛАСИФІКАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

ЗА КРИТЕРІЄМ ОБОРОТОЗДАТНОСТІ

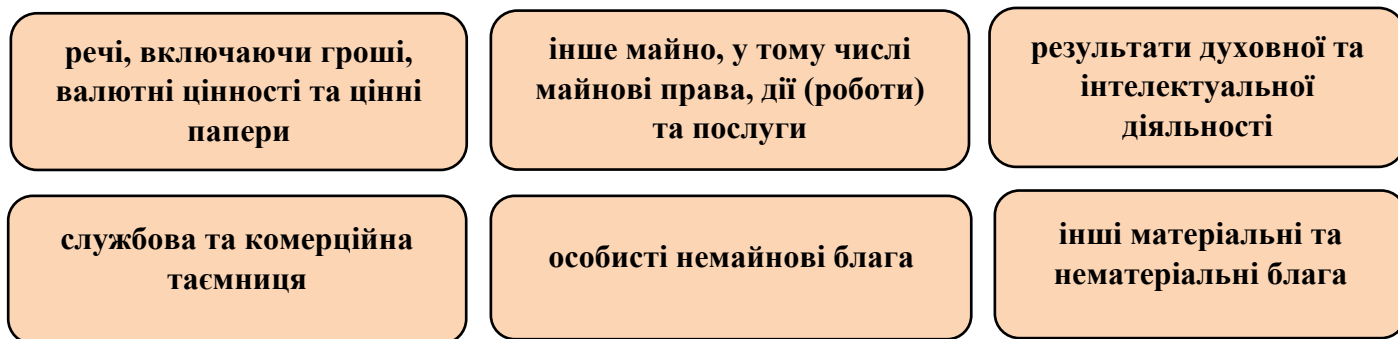
На території України діє презумпція: об'єкти цивільного права можуть вільно обертатися, якщо вони не вилучені з обігу або не обмежені в обігу.

Оборотоздатність об'єктів цивільних прав означає вчинення угод та інших не заборонених законодавством дій щодо таких об'єктів, спрямованих на передачу останніх у межах цивільного обороту.

Об'єкти, обмежені в обігу – (ч. 2 п. 2 ст. 178) це об'єкти, які можуть належати тільки окремим учасникам цивільного обороту, або обіг таких об'єктів, їх придбання або відчуження може здійснюватися лише на підставі відповідного дозволу.

Вилученими з цивільного обороту вважаються об'єкти, які не можуть бути предметом угод та іншим чином переходити від одного суб'єкта до іншого в межах цивільного обороту (ч. 1 п. 2 ст. 178 ЦК України).

За правовим режимом і цільовим призначенням

Речі є найпоширенішими об'єктами цивільних прав (ст. 179, 180 ЦК України). Під річчю розуміють все те, за допомогою чого можна задовольнити ту чи іншу потребу і з приводу чого виникають цивільні правовідносини. Це предмети матеріального світу в своєму природному стані або предмети, створені в результаті людської діяльності.

**Засоби
виробництва;
Предмети
споживання;
Подільні;
Не подільні;
Споживні;
Не споживні;
Індивідуально-
визначені;
Родові;
Головні речі;
Приналежність
до головних
речей.**

**Р
Е
Ч
І**

**Плоди;
Доходи;
Окремі речі;
Сукупність
речей;
Вилучені з
цивільного
обороту;
Обмежені а
обороті;
Не вилучені
з цивільного
обігу;
Замінні;
Не замінні;
Гроші;**

Речі рухомі і нерухомі – ст. 181 Цивільного кодексу України:

Рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати у просторі.

До нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення.

Цивільним кодексом України закріплюються *особливості правового режиму нерухомості*:

- 1) Право власності та інші речові права на нерухомість, обмеження цих прав, їх виникнення, перехід та припинення підлягають державній реєстрації. (ст. 182 ЦК)
- 2) Зобов'язання, предметом якого є нерухомість, за загальним правилом, провадиться за місцезнаходженням цього майна.
- 3) Набуття права власності на новостворене майно або набуття права власності за договором виникає з моменту державної реєстрації цієї нерухомості або переходу права власності на неї до покупця.
- 4) Встановлений особливий порядок набуття права власності на безхазяйну річ (ст. 335 ЦК) та більш тривалі строки набувальної давності на нерухоме майно (ст. 344 ЦК).
- 5) Діють спеціальні правила укладення правочинів з нерухомістю, які передбачають залежність прав на земельну ділянку від прав на нерухомість.

До нерухомості Цивільним кодексом України прирівнено деякі рухомі за своїми природними властивостями речі – повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації органами, уповноваженими здійснювати контроль за цими об'єктами. Поняття вказаних транспортних засобів розкривається в

транспортних уставах та кодексах, що ж стосується космічних об'єктів у міжнародних конвенціях (договорах).

Реєстрація повітряних та морських суден, суден внутрішнього плавання, космічних об'єктів уповноваженими на це органами не замінює реєстрацію прав на них як на нерухомість, у порядку, передбаченому ст. 182 Цивільного кодексу України.

За ступенем свободи участі в цивільному обороті речі поділяються на: вилучені з цивільного обороту, обмежені в обороті та не вилучені з цивільного обороту. Під оборотоздатністю розуміють можливість відчуження певного об'єкта за договором купівлі-продажу, міни, дарування, а також перехід його від однієї особи до іншої у порядку універсального правонаступництва (при спадкуванні чи реорганізації юридичної особи).

Вилучення речей з цивільного обороту означає, що деякі об'єкти можуть належати на праві власності лише певним суб'єктам цивільного права. До речей, вилучених з цивільного обороту, належать об'єкти права власності українського народу (земля, за винятком земельних ділянок певного розміру, надра, води та інші природні ресурси континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони).

Обмеження речей у цивільному обороті вказує на те, що право власності на певні речі може бути передано іншій особі з додержанням вимог, передбачених законом. Наявність речей, вилучених з цивільного обороту, обмежених у цивільному обороті зумовлюється міркуваннями додержання державної безпеки. Так, Постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1991 р. (остання редакція від 24.01.1995, підстава – 19/95-ВР) було затверджено Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України» та Спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна викладені відповідно в додатках № 1 та № 2¹⁰.

Законодавство України також встановлює особливий правовий режим для такого виду майна, як земельні ділянки, валютні цінності, цінні папери та інші речі. Порядок укладення угод щодо них регулюється спеціальними нормативними актами.

Не вилучені з цивільного обороту – всі інші речі, , тому вони можуть вільно відчужуватися, переходити у власність на підставах, передбачених законом.

Залежно від здатності речей зберігати при подрібненні свою суть вони поділяються на подільні й неподільні, складні речі.

Подільною – згідно зі ст. 183 Цивільного кодексу України є річ, яку можна поділити без втрати її цільового призначення.

Неподільною є річ, яку не можна поділити без втрати її цільового призначення.

Складними речами згідно до ст. 188 Цивільного кодексу України, яка встановлює, що складною річ вважається тоді, коли кілька речей утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати його за призначенням.

Залежно від можливості індивідуалізації речей вони поділяються на визначені індивідуальними і родовими ознаками (ст. 184 ЦК).

---

¹⁰ Постанова Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text>

Речі, визначені індивідуальними ознаками – це речі, які мають тільки їм властиві ознаки, що дозволяють відмежувати їх від всіх інших речей (схожих і несхожих на них), індивідуально-визначені речі є незамінними.

Родовими речами є речі, що мають ознаки, властиві усім речам того ж роду. Родові речі в цивільному обігу характеризуються такими ознаками, як кількість, міра, вага тощо.

Правове значення вказаного поділу полягає в тому, що об'єктом одних цивільних правовідносин можуть бути тільки індивідуально-визначені речі (наприклад, в договорі майнового найму), а об'єктом інших – тільки речі, що визначені родовими ознаками (в договорі позики, біржових операціях). Деякі договори можуть укладатися як щодо індивідуально-визначених, так і щодо родових речей (купівля-продаж, міна, дарування тощо).

Залежно від характеру використання споживчих якостей речей – їх розділяють на такі, що споживаються, і такі, що не споживаються (у ст. 185 ЦК вони іменуються «споживні» та «неспоживні»).

Речі, що споживаються (споживні) – це такі речі, які в процесі їх використання втрачають свою фізичну суть повністю або частинами, а також речі, які в процесі використання перетворюються на іншу річ (наприклад, випічка хліба з борошна).

До речей, що не споживаються (неспоживних), належать речі, які при їх використанні втрачають свої споживчі властивості поступово, протягом порівняно тривалого часу (наприклад, машини, обладнання, житлові будинки).

Залежно від господарського призначення речі можуть бути поділені на головні і другорядні.

Головна річ становить основний інтерес як об'єкт цивільних прав, **другорядна** – виконує допоміжні, обслуговуючі функції.

Приналежність слідує за головною річчю, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 186 ЦК). При укладанні договору купівлі-продажу картини, скрипки покупцеві передаються, відповідно, рама, смичок, якщо сторони не домовлялись про інше.

Якщо між головною і другорядними речами є економічний зв'язок, останні іменуються продукцією, плодами і доходами.

Продукцією, плодами та доходами є все те, що виробляється, добувається, одержується з речі або приноситься річчю, вони можуть бути фактичними чи природними (наприклад, урожай із земельної ділянки) або юридичними (орендна плата за передане у найм майно).

Плоди – це природний результат органічного розвитку тварин і рослин. До них належать фрукти, приплід худоби та птиці та продукти, які вони надають (яйця, молоко).

Продукція – це майно, отримане в результаті цілеспрямованого використання речі (виготовлені товари, побудований будинок).

Доходи – це грошові та інші надходження, яке дає майно від використання в цивільному обігу (орендна плата, проценти, які нараховуються на вклад).

Продукція, плоди та доходи належать власникові речі, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 189 ЦК).

Гроші становлять особливий різновид рухомого майна. Вони найчастіше виступають як законний платіжний засіб у оплатних договорах, але можуть бути також предметом деяких цивільно-правових правочинів (заповіту, договорів позики, дарування, кредитних договорів тощо).

Відповідно до ст. 192 Цивільного кодексу України законним платіжним засобом на всій території України є грошова одиниця України – гривня.

ЦІННІ ПАПЕРИ

ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

За порядком розміщення

- Емісійні
- Неемісійні

За формою існування

- документарні;
- бездокументарні.

За формою випуску:

- на пред'явника;
- іменні;
- ордерні.

ГРУПИ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Ст. 195 Цивільного кодексу України

пайові цінні папери

- акції;
- інвестиційні сертифікати

товаророзпорядчі цінні папери

похідні цінні папери

Іпотечні цінні папери

- іпотечні облігації;
- іпотечні сертифікати;
- заставні

боргові цінні папери

- облігації підприємств;
- державні облігації України;
- облігації місцевих позик
- казначейські зобов'язання України;
- ощадні (депозитні) сертифікати;
- векселі

приватизаційні цінні папери

Чеки

коносамент

бони в іноземній валюті

ІНФОРМАЦІЯ

ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

як особисте
немайнове благо

як результат творчої,
інтелектуальної
діяльності, тобто як
об'єкт виключних прав

як інформаційний продукт,
ресурс, документ, тобто об'єкт,
який може бути інформаційним
товаром і предметом будь-яких
правочинів

Стаття 200. Інформація

1. Інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.
2. Суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права та відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями.
3. Порядок використання інформації та захисту права на неї встановлюється законом.

Стаття 10 Закону України «Про інформацію»

Види інформації за змістом

інформація про
фізичну особу;

інформація довідково-
енциклопедичного
характеру;

інформація про стан
довкілля (екологічна
інформація);

інформація про товар
(роботу, послугу);

науково-технічна
інформація;

податкова інформація;

правова
інформація;

статистична
інформація;

соціологічна
інформація;

інші види інформації.

Інформація про фізичну особу (персональні дані) – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована (ст. 11).¹¹

Інформація довідково-енциклопедичного характеру – систематизовані, документовані, публічно оголошені або іншим чином поширені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище (ст. 12).

Інформація про стан довкілля (екологічна інформація) – відомості та/або дані про:

стан складових довкілля та його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми, та взаємодію між цими складовими;

фактори, що впливають або можуть впливати на складові довкілля (речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні, угоди в галузі навколишнього природного середовища, політику, законодавство, плани і програми);

стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових довкілля;

інші відомості та/або дані (ст. 13).

Інформація про товар (роботу, послугу) – відомості та/або дані, які розкривають кількісні, якісні та інші характеристики товару (роботи, послуги) (ст. 14).

Науково-технічна інформація – будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст. 15).

Податкова інформація – сукупність відомостей і даних, що створені або отримані суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності і необхідні для реалізації покладених на контролюючі органи завдань і функцій у порядку, встановленому Податковим кодексом України (ст. 16).

Правова інформація – будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо (ст. 17).

Статистична інформація – документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства (ст. 18).

Соціологічна інформація – будь-які документовані відомості про ставлення до окремих осіб, подій, явищ, процесів, фактів тощо (ст. 19).

Фізичні та юридичні особи, які володіють інформацією професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого характеру, одержаною за власні кошти або яка є предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу, як правило, самостійно визначають режим доступу до неї, в тому числі належність її до категорії конфіденційної, та встановлюють систему захисту.

Виключення з зазначеного правила складає інформація, яка відповідно до закону є таємницею – державною, комерційною, службовою, професійною тощо.

Теми інформаційних повідомлень

1. Поняття та види речей. Майно.
2. Послуги як об'єкти цивільних прав.
3. Валютні цінності як об'єкти цивільних прав.

¹¹ Закон України «Про інформацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

4. Тварини як особливий об'єкт цивільних прав.
5. Цінні папери як об'єкти цивільних прав.
6. Інтернет послуги як об'єкти цивільних прав.
7. Особливості окремих видів інформації, як особливих об'єктів цивільного права.

Питання для самоконтролю

1. Поняття об'єктів цивільних прав.
2. Класифікація об'єктів цивільних прав.
3. Речі як об'єкти цивільних прав. Майно.
4. Засоби виробництва та предмети споживання.
5. Нерухомі та рухомі речі.
6. Речі визначені індивідуальними або родовими ознаками.
7. Продукція, плоди та доходи.
8. Майновий комплекс як об'єкт цивільних прав.
9. Гроші, валютні цінності та цінні папери як об'єкти цивільних прав.
10. Дії, послуги та зобов'язальні вимоги як об'єкти цивільних прав.
11. Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав.

Література до теми 2.4.

Нормативна база

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-41. – Ст. 356; з наступними змінами і доповненнями.
2. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21.02.2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>
3. Про право власності на окремі види майна. Постанова Верховної Ради України. Редакція від 24.01.1995. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text>
4. Про затвердження Авіаційних правил України, Частина 47 «Правила реєстрації цивільних повітряних суден в Україні». Наказ Державної авіаційної служби України. Від 05.02.2019 № 153. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-19#Text>

Додаткова література

1. Романюк А. О. Історичні і культурні цінності як об'єкти цивільно-правових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. О. Романюк. – К., 2015. – 20 с.
2. Устименко О. А. Тварина як об'єкт права власності (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. А. Устименко. – К., 2014. – 20 с.
3. Рішення господарського суду міста Києва від 13.04.2017 р. № 910/1092/17. [URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67096996](http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67096996)
4. Рішення господарський суду Дніпропетровської області від 06.04.2017 р. № 904/892/17. [URL:http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65812952](http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65812952).

Тема 3.1. Фізичні особи як суб'єкти цивільного права.

Людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою (стаття 24 ЦК).

ФІЗИЧНА ОСОБА

Громадяни України

Іноземні громадяни

Особи без громадянства

Фізична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх під своїм ім'ям (ч.1 ст. 28 ЦК)

Ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається з прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить

При здійсненні окремих цивільних прав фізична особа може:

використовувати псевдонім
(вигадане ім'я)

діяти без зазначення імені (автори
при написанні літературних творів)

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

ПРАВозДАТНІСТЬ

ДІЄЗДАТНІСТЬ

ДЕЛІКТОЗДАТНІСТЬ

здатність особи нести цивільно-правову відповідальність за шкоду, заподіяну їй протиправними діями, що виражається у здатності суб'єкта самостійно усвідомлювати свій вчинок і його шкідливі результати, відповідати за свої протиправні дії і нести за них відповідальність

Деліктоздатність настає з 14 років, з віку, коли особа здатна усвідомлювати протиправність своїх дій та/або має нести за них відповідальність.

ПРАВОЗДАТНІСТЬ

**Здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи
ч. 1 Ст. 25 Цивільного кодексу України**

виникає у момент
народження фізичної особи

припиняється у момент
смерті фізичної особи

у випадках, встановлених законом,
охороняються інтереси зачної, але
ще не народженої дитини

у випадках, встановлених законом, здатність
мати окремі цивільні права та обов'язки
може пов'язуватися з досягненням фізичною
особою відповідного віку

Цивільна правоздатність властива кожній людині, від неї не можна відмовитися або уступити будь-кому.

Правоздатність не залежить від фізичного чи психічного стану людини, від того, чи здатна вона її здійснювати. Як малолітня і неповнолітня, недієздатна чи обмежено дієздатна особи мають цивільну правоздатність так само, як і повністю дієздатна особа, оскільки вони можуть бути суб'єктами права власності, спадкування, користування житловим приміщенням тощо.

Окремі права особа може набувати лише з досягненням певного віку: право на донорство, набуття права власності на зброю, право на здійснення підприємницької діяльності тощо.

ОЗНАКИ ПРАВОЗДАТНОСТІ

**реальність
(гарантованість)**

рівність

невід'ємність

Реальність (гарантованість) – кожна фізична особа гарантовано має можливість стати суб'єктом усіх прав та обов'язків (ст. 24 Конституції України). Будь-які обмеження можливостей набувати цивільних прав і свобод, можуть усуватися за допомогою заходів державного примусу.

Рівність – всі фізичні особи мають однакові, передбачені законом, права та обов'язки незалежно від раси, національності, політичних та релігійних переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, мовних та інших ознак.

Невід'ємність – фізична особа не може передати свою правоздатність іншій особі за оплатним чи безоплатним договором.

Стаття 26 Цивільного кодексу України Обсяг цивільної правоздатності фізичної особи

становлять усі цивільні права та обов'язки, які фізична особа може набувати згідно із законом: мати майно у приватній власності чи в користуванні, спадкувати, заповідати, обирати рід занять, місце проживання, набувати авторських прав, інші майнові та немайнові права.

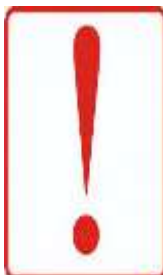
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВОЗДАТНОСТІ

ЗА ЗАКОНОДАВЧИМ, НОРМАТИВНИМ АБО АДМІНІСТРАТИВНИМ АКТОМ

- засудження до позбавлення волі;
- позбавлення права обіймати певні посади;
- служба у ЗСУ;
- введення воєнного стану в країні

ДОБРОВІЛЬНЕ ОБМЕЖЕННЯ

- обрання спеціалізованого фаху (служба у органах внутрішніх справ)
- обрання на виборні посади (посадова особа, депутат ВР України)
- відмова від заняття підприємницькою діяльністю

**усі фізичні особи є рівними у
здатності мати цивільні права та
обов'язки**

ДІЄЗДАТНІСТЬ

здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання (ст. 30 Цивільного кодексу України)

часткова цивільна дієздатність

неповна цивільна дієздатність

повна цивільна дієздатність

Обсяг цивільної дієздатності фізичної особи встановлюється Цивільним кодексом України та може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом

Обмежена цивільна дієздатність

Недієздатність фізичної особи

ЕЛЕМЕНТИ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ

можливість самостійно вчиняти правочини

можливість нести самостійну майнову відповідальність

можливість скласти заповіт і бути спадкоємцем

можливість обрати собі представника та самому бути представником

дієздатність пов'язана зі здійсненням фізичною особою певних вольових дій, що припускає досягнення певного рівня психічного зрілості. Критеріями дієздатності є вік і стан психічного здоров'я

Дієздатність, як і правоздатність, припиняється з настанням смерті фізичної особи. Однак за життя вона може бути обмежена в дієздатності чи визнана недієздатною.

Під обмеженням дієздатності слід розуміти обмеження фізичній особі на підставі рішення суду самостійно складати правочини, пов'язані з розпорядженням майна, одержувати заробітну плату, пенсію, стипендію та інші види доходів. Усі ці дії вона може вчинювати лише за згодою піклувальника. Фізична особа, цивільну дієздатність якої обмежено, може самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини.

Часткова цивільна дієздатність характерна для осіб віком до 14 років (малолітні) (ст. 31 Цивільного кодексу України)

має право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини

має право здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом

Дрібним побутовим правочином вважається правочин, що задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість.

Оскільки дієздатність мають особи, які усвідомлюють значення своїх дій, та можуть керувати ними, малолітні особи не несуть відповідальності за завдану ними шкоду, в силу того, що малолітні особи ще не можуть в повній мірі оцінювати свої дії і керувати ними, а тому не можуть бути визнані винними і нести відповідальність за правопорушення.

Відповідальність за шкоду завдану малолітньою особою покладається на батьків, усиновлювачів, опікунів, які здійснювали неналежний нагляд за малолітньою особою, чи винні у неналежному вихованні дітей (ст.ст. 33, 1178 Цивільного кодексу України).

Неповна цивільна дієздатність володіють фізичні особи у віці від 14 до 18 років (неповнолітні особи)

самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами

самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом

бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи

самостійно укласти договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним на своє ім'я (коштами на рахунку)

має право вчиняти й інші правочини, але за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників

НЕПОВНОЛІТНЯ ОСОБА З ДОСЯГНЕННЯМ 16 РОКІВ

має право бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи

самостійно укласти договір банківського вкладу (рахунку) і розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунок) та розпоряджатися грошовими коштами, що внесені повністю або частково іншими особами у фінансову установу на її ім'я, за згодою органу опіки та піклування та батьків (усиновлювачів) або піклувальника

ПОВНА ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ настає з досягнення повноліття (вісімнадцятирічного віку)

особа може набувати і здійснювати будь-які цивільні права

Особа може вільно брати на себе й виконувати будь-які цивільні обов'язки

Особа може нести відповідальність за порушення взятих на себе зобов'язань

НАСТАННЯ ПОВНОЇ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ДО ДОСЯГНЕННЯ 18 РОКІВ

У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю

ВАЖЛИВА ІНФОРМАЦІЯ

- ✓ У разі припинення шлюбу або визнання його недійсним (лише у разі якщо це не пов'язано з протиправною поведінкою неповнолітньої особи), набута неповнолітньою особою повна цивільна дієздатність зберігається.
- ✓ У разі припинення трудового договору

Саме по собі укладення трудового договору чи реєстрація підприємницької діяльності не надає повної цивільної дієздатності.

Для надання повної цивільної дієздатності неповнолітній звертається із заявою до органу опіки та піклування за місцем свого проживання.

Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування лише у разі наявності письмової згоди обох батьків (усиновлювачів) або піклувальника.

Відсутність письмової згоди хоча б одного з батьків (усиновлювачів) створює для неповнолітнього можливість звернення до суду із позовом щодо надання повної цивільної дієздатності.

Надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності відбувається з моменту набрання законної сили рішенням суду.

ОБМЕЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Якщо особа страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними

якщо особа зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне

Обмеження цивільної дієздатності відбувається за рішенням суду.

Над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, встановлюється піклування.

Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, може самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини.

Правочини щодо розпорядження майном та інші правочини, що виходять за межі дрібних побутових, вчиняються особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за згодою піклувальника.

У разі обмеження цивільної дієздатності фізичної особи суд встановлює над нею піклування і призначає піклувальника за поданням органу опіки та піклування.

Піклувальник призначається переважно з осіб, які перебувають у сімейних, родинних відносинах з підопічним, з урахуванням особистих стосунків між ними, можливості особи виконувати обов'язки опікуна чи піклувальника.

Піклувальник над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, зобов'язаний дбати про її лікування, створення необхідних побутових умов.

ПІКЛУВАЛЬНИК

ДАЄ САМОСТІЙНО ЗГОДУ НА:

здійснення права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом

набуття статусу учасника (засновника) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами

укладення договорів банківського вкладу (рахунку) та розпорядження вкладом, внесеним ним на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку)

ПІКЛУВАЛЬНИК

МАЄ ПРАВО ДАТИ ЗГОДУ НА ВЧИНЕННЯ ПІДОПІЧНИМ ПРАВОЧИНІВ ЛИШЕ З ДОЗВОЛУ ОРГАНУ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ:

відмова від майнових прав підопічного

видача письмових зобов'язань від імені підопічного

укладення договорів щодо іншого цінного майна

укладення договорів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, в тому числі договорів щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири

Фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними

ПОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ

У разі видужання фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, або такого поліпшення її психічного стану, який відновив у повному обсязі її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, суд поновлює її цивільну дієздатність

У разі припинення фізичною особою зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми, тощо суд поновлює її цивільну дієздатність

За заявою опікуна або органу опіки та піклування суд поновлює цивільну дієздатність фізичної особи, яка була визнана недієздатною, і припиняє опіку, якщо буде встановлено, що внаслідок видужання або значного поліпшення її психічного стану у неї поновилися здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними

ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ

фізична особа відсутня за місцем свого постійного проживання протягом одного року

заінтересованим особам нічого не відомо про місце її перебування протягом одного року

вжиті заходи для встановлення місця перебування фізичної особи не дали результатів

питання, заради яких заявник просить визнати фізичну особу безвісно відсутньою, є юридично важливими та не можуть бути вирішені без такого визнання

**Визнання фізичної особи безвісно
відсутньою здійснюється
в судовому порядку**

Особливий порядок визнання фізичної особи безвісно відсутньою у період дії особливого стану (надзвичайний стан, воєнний стан)

У Законі України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» дано наступні визначення:

Особа, зникла безвісти – фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук/

Особа, зникла безвісти за особливих обставин – особа, зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру.

ОСОБА НАБУВАЄ СТАТУСУ ТАКОЇ, ЩО ЗНИКЛА БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

з моменту внесення про неї відомостей, що містяться у заяві про факт зникнення, до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та вважається такою, що зникла безвісти за особливих обставин, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи.

(ст. 4 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»)

Близькі родичі та члени сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин – це чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Близькі родичі та члени сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин згідно ст. 6 ЗУ «Про статус осіб, зниклих за особливих обставин» мають право:

- отримання достовірної інформації про хід та результати проведення її розшуку в порядку;
- на отримання достовірних відомостей про місцеперебування особи (якщо таке стане відоме), чи обставини її загибелі (смерті), місце поховання (якщо воно відоме);
- органи державної влади, уповноважені на здійснення обліку та/або розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, зобов'язані надавати інформацію про хід та результати розшуку, близьким родичам та членам сім'ї таких осіб;
- члени сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин, мають право на соціальний захист у порядку, визначеному законодавством України.

Громадяни, громадські об'єднання, юридичні особи приватного права з власної ініціативи, за погодженням з Національною поліцією України, мають право брати участь у розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, надавати допомогу і сприяння органам Національної поліції

України у розшуку таких осіб та в випадку їх залучення мають право отримувати від державних органів інформацію про зниклу особу, маршрут та територію, на яких доцільно проводити розшук, іншу інформацію, яка може сприяти ефективному розшуку особи.

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ

нотаріус за останнім місцем її проживання описує належне їй майно та встановлює над ним опіку

Чоловік або дружина безвісно відсутнього набувають права розірвати шлюб у спрощеному порядку через державні органи реєстрації актів цивільного стану

Припиняються зобов'язання, тісно пов'язані з особою безвісно відсутнього (наприклад, чинність довіреності, договору доручення стаття 129,248, 1008 ЦК)

За заявою заінтересованої особи чи органу опіки та піклування над майном фізичної особи, місце перебування якої невідоме, опіка може бути встановлена нотаріусом до ухвалення судом рішення про визнання її безвісно відсутньою.

Опікун над майном фізичної особи, визнаної безвісно відсутньою, або фізичної особи, місце перебування якої невідоме, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах, надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вони за законом зобов'язані доглядати.

Опіка над майном припиняється в разі скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою, а також у разі появи фізичної особи, місце перебування якої було невідомим (ст. 44 Цивільного кодексу України).

СКАСУВАННЯ РІШЕННЯ ПРО ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ

Підстави:

Поява в місці постійного проживання;
Одержання відомостей про місце перебування фізичної особи (ст.45 ЦК України)

Порядок:

судом за місцем перебування особи;
судом, який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою або оголосив її померлою

ОГОЛОШЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ

УМОВИ

якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування

якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку

за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом
З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою

Фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом

СТРОКИ

протягом трьох років

протягом шести місяців

протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру

після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців

може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті

Визнання фізичної особи померлою здійснюється у судовому порядку, який встановлюється Главою 4 Цивільного процесуального кодексу України.

Після набрання законної сили рішенням суду про оголошення фізичної особи померлою, суд надсилає рішення відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану для реєстрації смерті фізичної особи. На підставі рішення суду про оголошення громадянина померлим органи РАЦСУ видають заінтересованим особам свідоцтво про його смерть.

Днем смерті громадянина, оголошеного рішенням суду померлим, вважається день вступу в законну силу судового рішення.

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ

Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, які настають у разі смерті

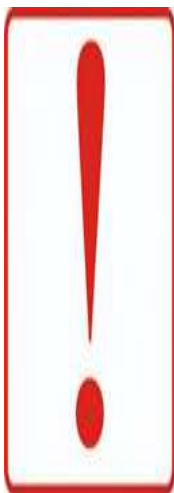
Спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини

Нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження

Після набрання законної сили рішенням суду про оголошення фізичної особи померлою, суд надсилає рішення до нотаріуса за місцем відкриття спадщини, а в населеному пункті, де немає нотаріуса, – до відповідного органу місцевого самоврядування для вжиття заходів щодо охорони спадкового майна.

За наявності в населеному пункті кількох нотаріусів, а також у випадках, коли місце відкриття спадщини невідоме, рішення надсилається до державного нотаріального архіву з метою передачі його за належністю уповноваженому нотаріусу для вжиття заходів з охорони спадкового майна.

При оголошенні громадянина померлим днем його смерті вважається день набуття чинності рішенням суду, а в деяких випадках – день його ймовірної загибелі

**ДЛЯ ОГОЛОШЕННЯ ФІЗИЧНОЇ
ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ
ЗАКОНОДАВСТВО НЕ ВИМАГАЄ
ПОПЕРЕДНЬОГО ВИЗНАННЯ ЇЇ
БЕЗВІСТИ ВІДСУТНЬОЮ**

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОЯВИ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, ЯКА БУЛА ОГОЛОШЕНА ПОМЕРЛОЮ

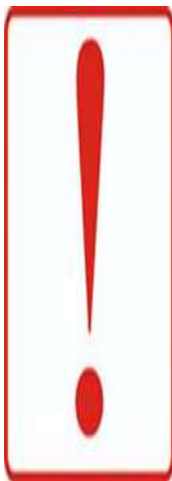
Поновлення особисто-правового статусу громадянина

Поновлення прав щодо майна, яке зберіглося на момент появи фізичної особи і яке перейшло безоплатно до інших осіб після оголошення відсутнього померлим. Власник, який з'явився, може вимагати повернення свого майна від цих осіб

Право на повернення майно від осіб, до яких воно перейшло за відплатними угодами. Такі особи зобов'язані повернути майно власнику, який з'явився, якщо буде доведено, що, набуваючи майно, вони знали, що громадянин, оголошений померлим, перебуває серед живих, завдані при цьому збитки компенсуються особами, у яких майно набувалося за відплатною угодою

Повернення майна, яке в порядку спадкування перейшло у власність держави:

**якщо майно є в наявності, то воно повертається власникові;
якщо майно було реалізовано, то після скасування рішення про оголошення особи померлою, їй повертається сума грошей, виручених від реалізації майна**

ПОВЕРНЕННЮ ПІДЛЯГАЄ ЛИШЕ МАЙНО, ЩО ЙОГО ВИЯВЛЕНО В НАТУРІ

Закон не дозволяє повернення вартості речей, які були придбані безоплатно, а потім відчужені за гроші. Наприклад, якщо спадкоємці громадянина, оголошеного померлим, продали отриманий у спадщину будинок, то від покупця, який не знав, що оголошений померлим є живим, не можна вимагати повернення цього будинку, але не можна стягнути і його вартість із спадкоємців

Теми інформаційних повідомлень

1. Індивідуалізація фізичної особи.
2. Відповідальність малолітніх і неповнолітніх осіб.
3. Набуття повної цивільної дієздатності до настання 18 років.
4. Правові наслідки обмеження цивільної дієздатності фізичної особи.
5. Правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою.
6. Правові наслідки оголошення фізичної особи померлою.
7. Акти цивільного стану.
8. Опіка і піклування: особливості встановлення і відмінності.

Питання для самоконтролю

1. Поняття фізичної особи.
2. Правоздатність фізичної особи.
3. Підстави обмеження цивільної правоздатності
4. Поняття та види цивільної дієздатності.
5. Обсяг неповної цивільної дієздатності фізичної особи.
6. Обсяг часткової цивільної дієздатності фізичної особи.
7. Підстави та правові наслідки обмеження цивільної дієздатності.
8. Підстави та правові наслідки визнання фізичної особи недієздатною.
9. Підстави та правові наслідки визнання фізичної особи безвісно відсутньою.
10. Підстави та правові наслідки оголошення фізичної особи померлою.
11. Поновлення цивільної дієздатності.

Література до Змістового модулю 3

Нормативно-правові акти

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

Додаткова література

1. Гордеюк А.О. Поняття особи у цивільному праві та його співвідношення з поняттями суб'єкта цивільного права, суб'єкта цивільних правовідносин, учасника цивільних відносин. Електронне видання «Форум права», № 1 – 2020. URL: https://forumprava.pp.ua/files/029-036-2020-1-FP-Hordeiuk_6.pdf
2. Стефанчук М. Цивільно-правові наслідки зміни соціально-індивідуалізуючих ознак фізичної особи. Національний юридичний журнал: теорія і практика. – 2015. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/6/34.pdf>
3. Цивільна дієздатність фізичної особи. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%A6%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D1%96%D1%94%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0
4. Цивільне право та процес: підготовка до іспиту : навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.] – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. – Ч. 1. – 295 с.

Тема 3.2. Юридичні особи як суб'єкти цивільних прав

Поняття юридичної особи та її основні ознаки. Види юридичних осіб. Правоздатність юридичної особи. Дієздатність юридичної особи. Державна реєстрація юридичної особи. Філії та представництва юридичних осіб.

Порядок припинення юридичної особи. Злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи. Ліквідація юридичної особи.

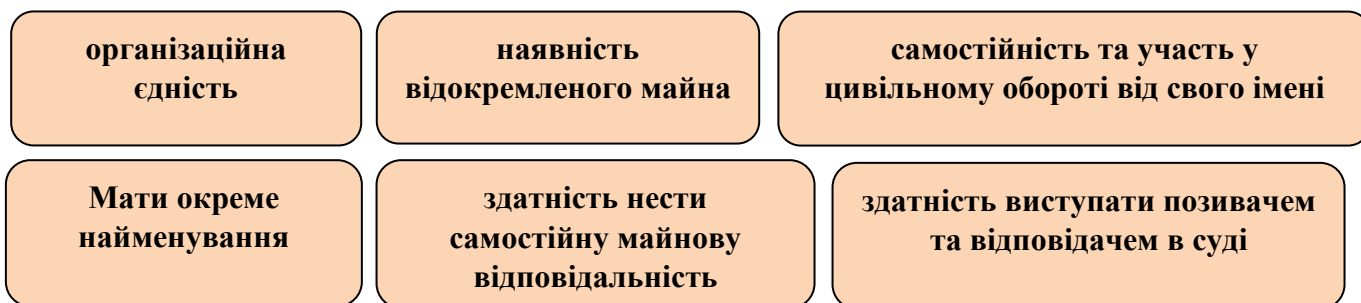
Поняття підприємницьких товариств. Поняття та види господарських товариств. Повне товариство. Товариство з обмеженою відповідальністю. Товариство з додатковою відповідальністю. Командитне товариство.

ЮРИДИЧНА ОСОБА

організація, створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна, яка наділяється правоздатністю і може від свого імені набувати майнових та особистих немайнових прав і нести обов'язки, бути позивачем та відповідачем у суді (ст. 80 Цивільного кодексу України)

Найбільший розвиток теоретичних досліджень і законодавчого закріплення основних засад юридичної особи припадає на XIX століття, де й були закладені фундаментальні поняття про юридичну особу¹².

ОЗНАКИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Організаційна єдність – Юридична особа має свою структуру, яка включає певні елементи. Всі елементи у цій структурі діють як єдине ціле для того, щоб досягти єдиної мети.

Наявність відокремленого майна – кожна юридична особа має майно, яке є матеріальною основою її діяльності. Це майно належить юридичній особі на праві власності або на праві повного господарського відання чи оперативного управління. Таке майно виокремлене в суспільному майні, відмежоване від майна засновників юридичної особи, майна інших юридичних осіб, держави тощо.

¹² Мозолюк-Боднар Л. Становлення та розвиток учень про сутність юридичної особи у правовій доктрині. Приватне та публічне право. 2020. № 1. С. 13–17. URL: http://pp-law.in.ua/archive/1_2020/5.pdf.

Самостійність та участь у цивільному обороті від свого імені – юридична особа виступає в цивільних правовідносинах, укладає різноманітні правочини як окремий суб'єкт від свого імені, а не від імені своїх засновників чи органу, що її створив, наділена певними засобами індивідуалізації.

Власне найменування юридичної особи – містить інформацію про її організаційно-правову форму, характер її діяльності, крім повного найменування, може мати скорочене найменування. Юридична особа, що є підприємницьким товариством, повинна мати фірмове найменування (фірму), яке зазначається в установчих документах і вноситься до Єдиного державного реєстру юридичних осіб.

Здатність нести самостійну майнову відповідальність, як самостійний суб'єкт за своїми зобов'язаннями всім належним юридичній особі майном. Засновники (учасники) не несуть відповідальності за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями засновників (учасників), якщо це не передбачено законодавством або установчими документами юридичної особи.

Здатність виступати позивачем та відповідачем в суді – юридична особа є самостійним учасником і всі свої права та обов'язки здійснює як право- і дієздатний суб'єкт, у тому числі захищає порушені права та інтереси і відповідає за виконання своїх зобов'язань, виступає стороною в судовому процесі як позивач або відповідач.

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

ПРАВозДАТНІСТЬ

Юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині

ДІЄЗДАТНІСТЬ

Юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону

Цивільна правоздатність юридичної особи:

- може бути обмежена лише за рішенням суду;
- може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії);
- виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення

Цивільна дієздатність юридичної особи:

- порядок створення органів юридичної особи встановлюється установчими документами та законом;
- у випадках, встановлених законом, юридична особа може набувати цивільних прав та обов'язків і здійснювати їх через своїх учасників;

– орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов’язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень;

– якщо члени органу юридичної особи та інші особи, які відповідно до закону чи установчих документів виступають від імені юридичної особи, порушують свої обов’язки щодо представництва, вони несуть солідарну відповідальність за збитки, завдані ними юридичній особі.

ВИДИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

ЗАЛЕЖНО ВІД МЕТИ СТВОРЕННЯ

юридичні особи
створені шляхом
об’єднання осіб

юридичні особи
створені шляхом
об’єднання майна

ЗАЛЕЖНО ВІД ПОРЯДКУ СТВОРЕННЯ

юридичні особи
приватного права

юридичні особи
публічного права

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

ТОВАРИСТВА

організація, створена
шляхом об’єднання осіб
(учасників), які мають
право участі у цьому
товаристві

УСТАНОВИ

організація, створена однією або
кількома особами (засновниками), які
не беруть участі в управлінні нею,
шляхом об’єднання (виділення) їхнього
майна для досягнення мети, визначеної
засновниками, за рахунок цього майна

Організаційно-правовою формою юридичної особи є сукупність ознак, які визначають правовий статус юридичних осіб і дають підстави для виокремлення однієї юридичної особи від іншої.

Цивільний кодекс України не дає вичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб, визначаючи, що крім закріплених у ст. 84 закон може передбачати й інші організаційно-правові форми юридичних осіб.

СПОСОБИ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

РОЗПОРЯДЧИЙ

ДОЗВІЛЬНИЙ

ДОГОВІРНИЙ

НОРМАТИВНО-ЯВОЧНИЙ

Розпорядчий спосіб створення юридичних осіб – створення шляхом вираження волі власника майна або представника, є характерним для юридичних осіб публічного права.

Нормативно-явочний спосіб створення юридичних осіб – створення на тих умовах і за тими правилами, які вказані у законі (нормативному акті) у вигляді загального дозволу держави, а відповідний орган зобов'язаний зареєструвати організацію як юридичну особу при наявності не лише прояву ініціативи з боку засновника (засновників), а й виконання останніми певних умов і додержання ними певних правил. Держава, застосовуючи таку форму як реєстрація, визнає організацію суб'єктом права, підтверджуючи факт створення юридичної особи.

Дозвільний спосіб створення юридичних осіб – передбачає отримання дозволу на створення від спеціальних державних органів та/або органів місцевого самоврядування.

Договірний спосіб створення юридичних осіб – юридична особа утворюється шляхом укладення договору між її засновниками. У такому порядку виникають різноманітні господарські асоціації, концерни та інші об'єднання підприємств.

ВИДИ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

ПІДПРИЄМНИЦЬКІ ТОВАРИСТВА

Здійснюють підприємницьку діяльність із метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками

**ГОСПОДАРСЬКІ
ТОВАРИСТВА**

ВИРОБНИЧІ КООПЕРАТИВИ

ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО (АТ)

товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ (ТОВ)

засноване одним або кількома особами товариство, статутний капітал якого поділений на частки визначених статутом розмірів, учасники якого не відповідають за його зобов'язаннями і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості внесених ними вкладів

ПОВНЕ ТОВАРИСТВО (ПТ)

товариство, учасники якого (повні учасники) відповідно до укладеного між ними договору займаються підприємницькою діяльністю від імені товариства і відповідають за його зобов'язаннями всім майном, що їм належить

ТОВАРИСТВО З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ (ТДВ)

засноване однією або кількома особами товариство, статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких визначений статутом, учасники якого несуть субсидіарну відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном в однаковому для всіх розмірі, кратному до вартості внесених ними вкладів, який визначається статутом

КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО (КТ)

товариство, в якому поряд з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і відповідають за зобов'язаннями товариства всім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників, командитистів), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства

ВИРОБНИЧИЙ КООПЕРАТИВ

добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній власній трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових внесків. Члени виробничого кооперативу несуть за зобов'язаннями кооперативу субсидіарну відповідальність у розмірах та порядку, передбачених законом і статутом кооперативу. Законом та статутом кооперативу може бути передбачена участь у діяльності виробничого кооперативу на засадах членства також інших осіб

УПРАВЛІННЯ ТОВАРИСТВОМ

ЧАСТИНА 2 СТ. 97 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

органом управління товариством є загальні збори його учасників і загальні збори, якщо інше не встановлено законом

СТ. 98 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

загальні збори товариства мають право приймати рішення з усіх питань діяльності товариства, у тому числі з тих, що передані загальними зборами до компетенції виконавчого органу. Рішення загальних зборів приймаються простою більшістю від числа присутніх учасників, якщо інше не встановлено установчими документами або законом

ЧАСТИНА 4 СТ. 98 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

порядок скликання загальних зборів встановлюється товариством

ЧАСТИНА 5 СТ. 98 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

рішення загальних зборів може бути оскаржене учасником товариства до суду

СТАТТЯ 99 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Загальні збори товариства своїм рішенням створюють виконавчий орган та встановлюють його компетенцію і склад

НЕПІДПРИЄМНИЦЬКІ ТОВАРИСТВА

товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками

можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню

КООПЕРАТИВИ

обслуговуючий

споживчий

ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ

політична партія

Благодійна організація

Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку

Кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування (ст.2 Закону України «Про кооперацію»).

Обслуговуючий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу (ст.2 Закону України «Про кооперацію»).

Споживчий кооператив (споживче товариство) – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів (ст.2 Закону України «Про кооперацію»).

Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів (ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як:

Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи.

Громадська спілка – це громадське об’єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

Громадське об’єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу.

Громадське об’єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

Політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об’єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах (ст. 2 Закону України «Про політичні партії»).

Благодійна організація – юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», як основну мету її діяльності (ст. 1 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»).

Релігійні організації – це релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об’єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій. Релігійні об’єднання представляються своїми центрами (управліннями) (ст. 7 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»).

Асоціація об’єднань співвласників багатоквартирного будинку – юридична особа, створена для представлення спільних інтересів об’єднань співвласників багатоквартирних будинків.

Об’єднання співвласників багатоквартирного будинку – юридична особа, створена власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна (ст. 1 Закону України «Про об’єднання співвласників багатоквартирного будинку»).

Юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов’язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації.

ПРИПИНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

РЕОРГАНІЗАЦІЯ (ПРАВОНАСТУПНИЦТВО)

ЗЛИТТЯ

ПОДІЛ

ПРИЄДНАННЯ

ВИДІЛЕННЯ

ПЕРЕТВОРЕННЯ

ЛІКВІДАЦІЯ (ПОВНЕ ПРИПИНЕННЯ)

ПРАВА ТА
ОБОВ’ЯЗКИ НЕ
ПЕРЕХОДЯТЬ ДО
ІНШОЇ ОСОБИ

ПЕРЕСТАЄ
ІСНУВАТИ ЗІ
ВСІМА
ПРАВАМИ І
ОБОВ’ЯЗКАМИ

ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ
ЛІКВІДАЦІЙНОЮ КОМІСІЄЮ

При злитті дві або більше юридичні особи припиняють своє існування, а майно, права та обов'язки кожної з них переходять до новоствореної юридичної особи.

При приєднанні одна юридична особа припиняє своє існування, а її активи та пасиви переходять до іншої юридичної особи.

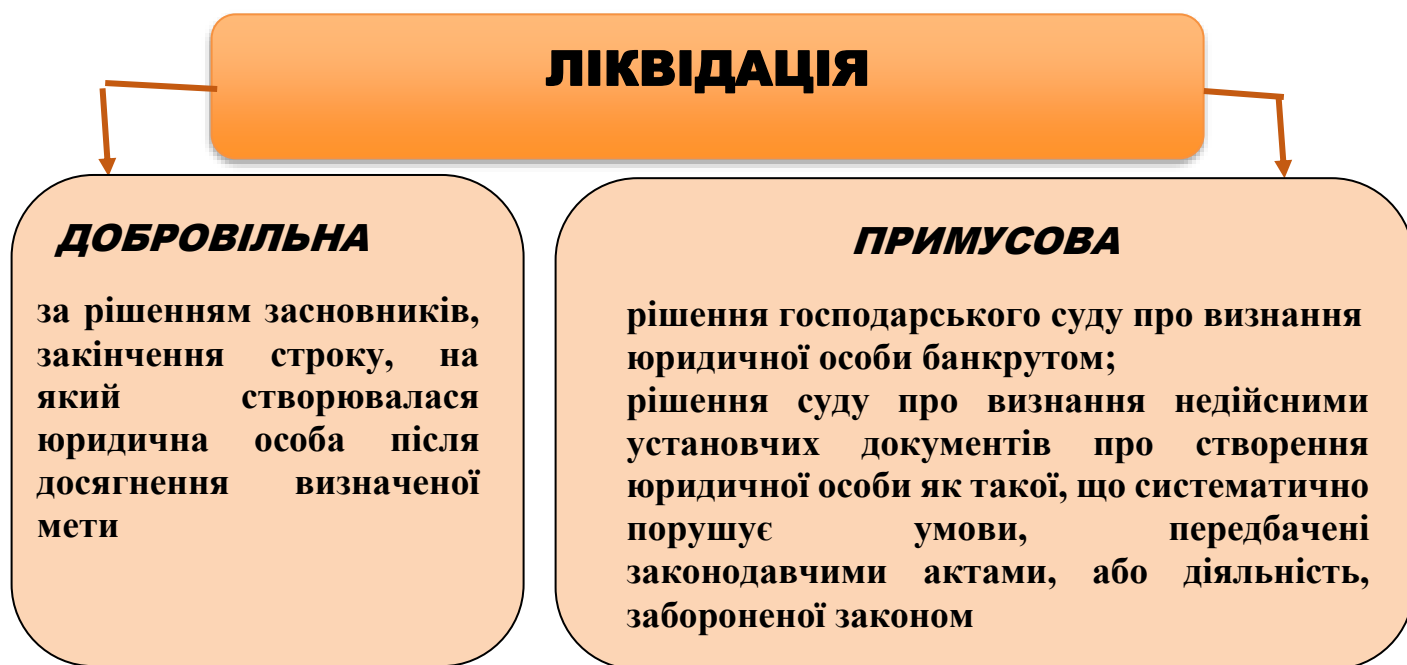
При поділі юридичної особи вона припиняє своє існування, а її майно переходить до нововиниклих на її базі юридичних осіб.

При виділенні юридична особа продовжує здійснювати свою діяльність, але з її складу виділяється і починає функціонувати нова юридична особа.

При перетворенні відбувається зміна організаційно-правової форми юридичної особи (наприклад, колгосп перетворено в акціонерне товариство).

Ліквідація – форма припинення юридичної особи, при якій вона перестає існувати зі всіма правами і обов'язками, що їй належать. При ліквідації права і обов'язки не переходять до іншої особи. Ліквідація юридичної особи здійснюється ліквідаційною комісією.

Юридична особа є такою, що ліквідована, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Теми інформаційних повідомлень

1. Історичні теорії створення юридичних осіб.
2. Ознаки юридичних осіб.
3. Правовий статус юридичних осіб публічного права
4. Особливості визначення організаційно-правової форми юридичної особи.
5. Порядок державної реєстрації юридичних осіб.
6. Правовий статус філій і представництв юридичних осіб.
7. Правовий статус і види об'єднань юридичних осіб.

Питання для самоконтролю

1. Поняття юридичної особи. Ознаки юридичної особи.
2. Зміст поняття «організаційна єдність юридичної особи».

3. Органи управління юридичної особи.
4. Сутність майнової відокремленості юридичної особи. Поняття і значення статутного капіталу (статутного фонду).
5. Способи створення юридичних осіб.
6. Види юридичних осіб публічного права.
7. Права і обов'язки учасника юридичної особи.
8. Значення державної реєстрації юридичних осіб. Єдиний державний реєстр юридичних осіб.
9. Критерії класифікації юридичних осіб.
10. Організаційно-правові форми юридичних осіб.
11. Види господарських товариств.
12. Правове положення акціонерних товариств.
13. Правове положення товариств з обмеженою відповідальністю.
14. Правове положення командитних товариств.
15. Поняття кооперативу. Види кооперативів.
16. Особливості правового статусу повного товариства.
17. Правове положення установи.
18. Способи припинення юридичних осіб.
19. Ліквідація юридичної особи, її правові наслідки.

Література до змістовного модулю 4

Нормативно-правові акти

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
2. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV: станом на 27 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
3. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII: станом на 3 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI: станом на 6 жовт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
5. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII: станом на 6 жовт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
6. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV: станом на 15 серп. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
7. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV: станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
8. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI: станом на 16 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
9. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III: станом на 18 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
10. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI: станом на 16 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 03.06.2022).

11. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987-ХІІ: станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
12. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. № 2866-ІІІ: станом на 16 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14#Text> (дата звернення: 03.06.2022).

Додаткова література

1. Гнат Н. Місце юридичних осіб публічного права у суб'єктному складі цивільних правовідносин. Актуальні проблеми правознавства. 2017. 4 (12). С. 191–196. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28547/1/Гнат.pdf>.
2. Лісніча Т. В. Сутність юридичної особи публічного права. Порівняльне аналітичне право. 2016. № 5. С. 107–110. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/526315.pdf>.
3. Мельник О. І., Сироїчко К. В., Дмитрієва О. М., Акціонерні товариства в Україні: стан та основні проблеми функціонування. Економіка та держава. № 11. 2019. С. 61-65. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2019/14.pdf
4. Москаленко А. Градація юридичних осіб публічного права. Юридичний вісник. 2021. № 4. С. 163–168. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1>.
5. Парасюк В.М., Парасюк М.В. Особливості правосуб'єктності юридичної особи. Visegrad Jurnal on Human Rights, 2018. № 2. С. 139-145. (стаття). URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2401/1/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%8E%D0%BA.pdf>
6. Піддубна В. Ф. Класифікація юридичних осіб за критерієм способу утворення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Т. 1, № 53. С. 136–138. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/28068/1/КЛАСИФІКАЦІЯ%20ЮРИДИЧНИХ%20ОСІБ.pdf>.
7. Піддубна В. Ф. Історія виникнення та розвитку юридичних осіб публічного права. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-087-2-5>
8. Цьомра В. Ю. Огляд основних теорій сутності юридичної особи та їхній вплив на уявлення про її правосуб'єктність. Правничий вісник Університету «КРОК». № 31 (2018): Правничий вісник Університету «КРОК». URL: <https://lbku.krok.edu.ua/krok-university-law-journal/issue/view/4>
9. Цьомра В. Ю. Особливості окремих складних форм правосуб'єктності юридичних осіб. Правничий вісник університету «КРОК». № 38 (2020). URL: <https://doi.org/10.31732/2707-9155-2020-38-100-107>
10. Юркевич Ю.М. Договірні форми об'єднань фізичних та юридичних осіб у цивільному праві України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» (081 – Право). Київ: Львівський національний університет імені Івана Франка; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. – 437 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2299>
11. Товариства з обмеженою відповідальністю житимуть по- новому. (Дата публікації 31.05.2018) URL: <http://firstconsulting.com.ua/articles/315-tovarystva-z-obmezhenoiu-vidpovidalnistiu-zhytymut-po-novomu>
12. Що таке ТОВ. Школа бізнесу. Нова пошта. (Дата публікації 11.08.2021) URL: <https://online.novaposhta.education/blog/scho-take-tov>

Змістовий модуль 4. Правочини. Строки, терміни, позовна давність

Тема 4.1. Правочини як підстава виникнення, зміни та припинення цивільних прав та обов'язків

ПРАВОЧИН

дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків

є юридичним фактом

породжує правовий наслідок

вольова дія суб'єктів цивільного права

завжди правомірна дія

дії незалежних та рівноправних суб'єктів цивільного права

ПРАВОЧИН

вольовий акт поведінки людини (що відрізняє його від такого юридичного факту, як події)

ВОЛЯ

внутрішнє бажання особи вчиняти цивільно-правові дії задля досягнення правового результату

ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ

Зовнішнє виявлення внутрішнього бажання особи на здійснення правочину

для правочину характерний збіг волі і волевиявлення

ФОРМИ ЗОВНІШНЬОГО ВИЯВУ ВОЛІ (ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ)

**СЛОВАМИ
(усно)**

**ПИСЬМОВИЙ АКТ
(документ, чек)**

**ПОВЕДІНКОЮ ОСОБИ
(шляхом здійснення конклюдентних дій)**

Воля – внутрішній психічний момент, який сам по собі для сторонніх невлотимий. Коли волю виявлено, тоді вже і з'ясовуємо, чи немає розбіжностей між виявленою та справжньою волею.

Волевиявлення для його дійсності повинно бути виражено у певній формі (усній, письмовій, конклюдентній) з дотриманням установлених правил укладення правочинів. При цьому під формою правочину здебільшого розуміють спосіб вираження волі ззовні, форму волевиявлення. Вона цікавить нас остільки, оскільки необхідна для розкриття внутрішньої волі суб'єкта правочину та його чинності.

Форма правочину характеризує зовнішні дії його суб'єктів¹³.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОЧИНІВ

ЗАЛЕЖНО ВІД КІЛЬКОСТІ УЧАСНИКІВ

ОДНОСТОРОННІ

для укладання достатньо волевиявлення однієї сторони: складання заповіту, оголошення конкурсу, видача довіреності

ДВОСТОРОННІ

Необхідні дії двох сторін, спрямованих на виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин

БАГАТОСТОРОННІ

в укладанні договорів беруть участь три і більше сторони, права та обов'язки виникають у всіх учасників одночасно

¹³ Вольова атрибутивність правочину. Консультує державна податкова адміністрація України. Юридичний департамент. URL: <http://parusconsultant.com/?doc=06F1R1AB42>

ЗАЛЕЖНО ВІД СПОСОБУ УКЛАДАННЯ

КОНСЕНСУАЛЬНІ

вважаються укладеними з моменту досягнення згоди сторін за всіма істотними умовами (ст. 205 ПК)

РЕАЛЬНІ

поряд із згодою сторін, необхідно вчинення фактичних дій (наприклад, передача майна). Глави 55, 60, 64 ЦК

ЗАЛЕЖНО ВІД ОБОВ'ЯЗКУ ВЧИНИТИ ЗУСТРІЧНУ ДІЮ

ОПЛАТНІ

дії однієї сторони відповідає обов'язок іншої сторони вчинити зустрічну дію: купівля-продаж, міна, оренда

БЕЗОПЛАТНІ

одна сторона зобов'язана вчинити дію, а інша – має право вимагати виконання цих дій: дарування, схов

ЗА ОСОБЛИВОСТЯМИ МЕТИ ПРАВОЧИНУ

КАУЗАЛЬНІ

Правочини, чинність яких залежить від їх мети: договір купівлі-продажі конкретної речі

АБСТРАКТНІ

Правочини, в змісті яких не визначені підстави їх здійснення: розписка про позику, вексель

ЗАЛЕЖНО ВІД СТРОКУ ДІЇ ПРАВОЧИНУ

СТРОКОВІ

чітко визначений момент виникнення та припинення прав та обов'язків: відкладальний, скасувальний

БЕЗСТРОКОВІ

не визначені строки виникнення і припинення прав та обов'язків набувають чинності з моменту підписання, припиняються за вимогою

ЗАЛЕЖНО ВІД ХАРАКТЕРУ ПРИПИСУ ЧИ ПОТРЕБИ ЩОДО УКЛАДАННЯ ПРАВочИНУ

ЛЕГІТАРНІ

правочини засновані на приписах закону (договір обов'язкового страхування відповідальності власників транспортних засобів)

ВОЛЮНТАРНІ

правочини не передбачені законом і учиняються лише волевиявленням сторін

ЗА МІСЦЕМ УКЛАДЕННЯ ПРАВочИНІВ

ЯРМАРКОВІ

БІРЖОВІ, НЕ БІРЖОВІ

АУКЦІОННІ

ЛОМБАРДНІ

ЗАЛЕЖНО ВІД ХАРАКТЕРУ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ СТОРОНАМИ ПРАВочИНУ ТА СТУПЕНЯ ДОВІРИ

ФІДУЦІАРНІ

засновані на довірі

АЛЕАТОРНІ (ризикові)

за вірогідністю настання очікуваних наслідків

Для настання правових наслідків, щодо яких спрямований правочин, необхідно, щоб він був дійсним, тобто відповідав усім вимогам, що визначені у законодавстві.

УМОВИ ДІЙСНОСТІ ПРАВочИНІВ

Суб'єктний склад
(правосуб'єктність
учасників)

Зміст правочину у
відповідності до вимог
законодавства

Встановлена законом
форма правочину

Єдність волі і
волевиявлення

Реальність правочину

Враховання інтересів малолітніх
і неповнолітніх дітей

Суб'єктний склад – при укладанні правочину особи повинні мати необхідну правоздатність і дієздатність (ст. ст. 31, 32, 34 Цивільного кодексу України).

Правочини від імені юридичної особи вчиняються, за загальним правилом, її органом або учасниками. При цьому необхідно зважати, що у відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження (абз. 2 ч. 3 ст. 92 ЦК України)¹⁴.

Зміст правочину у відповідності до вимог законодавства – зміст правочину не повинен суперечити закону, тобто, умови правочину мають відповідати як вимогам Конституції України, законам України, а також і нормативним підзаконним актам. Також слід враховувати, що під вимогами, яким не повинен суперечити правочин, мають розумітися правила, що містяться в імперативних нормах, тобто тих, які не можуть бути змінені учасниками цивільних відносин.

Встановлена законом форма правочину – правочини можуть укладатися в усній (ст. 206 ЦК України) та письмовій (електронній) формах (ст. 205 ЦК України).

Письмова форма може бути: проста (ст.ст. 207, 208 ЦК України) або також мати нотаріальне посвідчення (ст. 209 ЦК України), яку форму обрати сторони визначають самостійно. В окремих випадках законодавством встановлено обов'язкову форму правочину, недотримання якої тягне за собою настання такого правового наслідку, як визнання правочину недійсним.

Також є випадки, коли правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. Такий правочин є вчиненим з моменту його державної реєстрації. Перелік органів, які здійснюють державну реєстрацію, порядок реєстрації, а також порядок ведення відповідних реєстрів встановлюються законом (ст. 210 ЦК України).

Єдність волі і волевиявлення – волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі, процес формування волі є досить важливим фактором при укладенні правочинів. Такий процес має відбуватися за відсутності будь-якого впливу (тиску) зовнішніх обставин або факторів, які деформують справжню волю. Таким чином, при дотриманні умови вільного волевиявлення, воно стане дійсним виразником справжньої волі сторін правочину без спотворень.

Реальність правочину – правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним. Направленість правочину на настання відповідних правових наслідків (набуття права власності, надання послуг, виконання робіт), дозволяє відрізнити правочини від інших юридичних фактів. Відсутність спрямованості правочину на досягнення певних правових наслідків, зокрема вчинення правочину без дійсного наміру їх настання або з наміром приховати бажаний правовий результат, зумовлює його недійсність (статті 234-235 ЦК).¹⁵

Врахування інтересів малолітніх і неповнолітніх дітей – правочини можуть вчинятися батьками (усиновлювачами), опікунами та піклувальниками не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей та підопічних. Зазначена вимога спрямована на створення можливостей для охорони майнових прав та інтересів вказаних осіб. Звичайно, діти за життя батьків (усиновлювачів), за винятком певних випадків, не мають відповідних прав на їх майно. Однак заради забезпечення недопущення порушення їх прав та інтересів і можливості реалізації батьками відповідних майнових прав щодо дитини (наприклад, на утримання дитини – ст. 180 СК) передбачається, що при вчиненні будь-яких правочинів батьки, опікуни та піклувальники мають враховувати права та юридичні інтереси дітей.

¹⁴ Тема 3. Умови дійсності правочинів. Цивільне право України, Навчальний підручник. – Том 1, 2015р.

¹⁵ Тема 3. Умови дійсності правочинів. Цивільне право України, Навчальний підручник. – Том 1, 2015р.

МІСЦЕ ВЧИНЕННЯ ПРАВочИНУ

визначається:

за домовленістю сторін

за місцем вираження волі сторони одностороннього правочину
(ст. 211 ЦК України)

За місцем проживання фізичної або місцезнаходженням юридичної особи, що зробили пропозицію укласти договір (ст. 647 ЦК України)

Тема 4.2. Недійсні правочини

НЕДІЙСНІ ПРАВочИНИ

правочин, який внаслідок невідповідності вимогам закону не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю

НІКЧЕМНІ ПРАВочИНИ

правочини, недійсність яких прямо встановлена судом

ОСПОРЮВАНІ ПРАВочИНИ

допускається можливість визнання їх такими в судовому порядку на вимогу однієї зі сторін або заінтересованих осіб

Нікчемними за законом вважаються правочини що вчинені:

- ✓ без додержання обов'язкової письмової форми (для яких встановлена законом виключно письмова форма) (стаття 208 ЦК України);
- ✓ без додержання вимоги закону про нотаріальне посвідчення (стаття 220 ЦК України);
- ✓ малолітньою особою за межами своєї цивільної дієздатності (стаття 221 ЦК України);
- ✓ особою, цивільна дієздатність якої обмежена за межами її цивільної дієздатності (стаття 223 ЦК України);
- ✓ без дозволу органів опіки та піклування (стаття 224 ЦК України);
- ✓ якщо своєю суттю порушують публічний порядок (стаття 228 ЦК України).

При визначенні правочину нікчемним попереднє рішення суду щодо недійсності цих правочинів не вимагається.

В окремих випадках такі правочини (або їх частини) можуть бути визнані дійсними в судовому порядку. Це виключення відноситься до правочинів що вчинені без додержання обов'язкової письмової форми, якщо буде доведено, що сторони виконали свої зобов'язання або

настали бажані наслідки, та правочинів що вчинені без дозволу органів опіки та піклування, якщо буде доведено, що правочин відповідає інтересам особи, над якою встановлена опіка.

Оспорюваними є правочини:

- ✓ що вчинені неповнолітньою особою за межами своєї цивільної дієздатності (стаття 222 ЦК України);
- ✓ що вчинені фізичною особою, що обмежена у дієздатності, без згоди піклувальник (стаття 223 ЦК України);
- ✓ що вчинені під впливом помилок (стаття 229 ЦК України);
- ✓ що вчинені під впливом тяжкої обставини (стаття 233 ЦК України);
- ✓ фіктивні (стаття 234 ЦК України);
- ✓ удавані (стаття 235 ЦК України).

Ці правочини не є недійсними за законом, але допускається можливість визнання їх такими в судовому порядку на вимогу однієї зі сторін або заінтересованих осіб.

Відповідно до статті 217 ЦК України *правочин не може бути визнаний недійсним у цілому, якщо закону не відповідають лише його окремі частини* й обставини справи свідчать про те, що він був би вчинений і без включення недійсної частини. У цьому разі відповідно до статті 217 ЦК України *суд може визнати недійсною частину правочину*, з'ясувавши думку сторін правочину. Якщо у недійсній частині правочин був виконаний однією зі сторін, суд визначає наслідки його недійсності залежно від підстав, з яких він визнаний недійсним.

НАСЛІДКИ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ

ЗАГАЛЬНІ

недійсність правочину
(ст.215 ЦК)

СПЕЦІАЛЬНІ

неможливість посилання на покази свідків
у суді (ст.218 ЦК);
застосування правил щодо правочину, який
сторони насправді вчинили (ст.235 ЦК)

ПРЕЗУМПЦІЯ ПРАВОМІРНОСТІ ПРАВОЧИНУ

**Правочин є правомірним, якщо його недійсність
прямо не встановлена законом або він не визнаний
судом недійсним**

ВИДИ НЕДІЙСНИХ ПРАВОЧИНІВ

НІКЧЕМНІ ПРАВОЧИНИ (АБСОЛЮТНО НЕДІЙСНІ)

Недійсність правочину прямо встановлена законом

Не потребує визнання його недійсним рішенням суду

Сторони можуть не виконувати умови правочину навіть без рішення суду про визнання його недійсним

Формулювання закону: «є нікчемним», «є недійсним»

ОСПОРЮВАНІ ПРАВОЧИНИ (ВІДНОСНО НЕДІЙСНІ)

Недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом

Може бути визнаний недійсним лише за рішенням суду

Сторони зобов'язані виконувати умови правочину до рішення суду про визнання цього правочину

Формулювання закону: «визнається судом недійсним», «може бути визнаний недійсним»

НАСЛІДКИ НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ, ЩО СТАВЛЯТЬСЯ ДО ДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ

УМОВА ДІЙСНОСТІ

Законність змісту

Належний обсяг дієздатності сторін

НАСЛІДКИ ПРИ НЕДОТРИМАННІ

Нікчемність – ст.228 ЦК України
Оспорюваність – ст. 18 Закону України «Про іпотеку»

Нікчемність – ст. ст. 221, 224, 226 ЦК України
Оспорюваність – ст. ст. 222, 223, 227 ЦК України

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНІВ

ЗАГАЛЬНІ

- реституція

СПЕЦІАЛЬНІ

*- відшкодування збитків
- відшкодування моральної шкоди
- конфіскаційні санкції тощо*

РЕСТИТУЦІЯ

(від лат. «restitutio» – відновлення) – повернення становища сторін у початковий стан

виникає виключно на підставі недійсного договору

вимога може бути пред'явлена лише стороні правочину

всі сторони повертають усе отримане за правочином

суд може застосувати з власної ініціативи

застосовується щодо усіх одержаних за правочином благ (майна, послуг і т.д.)

ВИДИ РЕСТИТУЦІЇ

ОДНОСТОРОННЯ

виконане отримує назад лише добросовісна сторона, а недобросовісна сторона нічого не отримує (ч.3 ст.228 ЦК)

ДВОСТОРОННЯ

обидві сторони отримують повернення виконаного (ст. 216 ЦК)

НЕДОПУЩЕННЯ РЕСТИТУЦІЇ

стягнення в дохід держави всього одержаного сторонами за правочином, а в разі виконання правочину не всіма сторонами – того, що належало до одержання

1 – повернення сторін у первісний стан є загальним наслідком недійсності правочину і тому має наставати завжди, у будь-якому випадку недійсності правочинів – як нікчемних, так і визнаних недійсними судом. Відшкодування збитків і майнової шкоди може відбуватися лише за їх наявності та доведеності їх розміру.

2 – сторона правочину або інші заінтересовані особи звертаються до суду з позовом про визнання правочину недійсним та застосування наслідків, передбачених ст. 216 ЦК. Якщо має місце нікчемний правочин, позовною вимогою є застосування наслідків недійсності правочину

3 – можливе звернення до суду з позовом про недійсність правочину без вимоги застосування наслідків його недійсності (реституції), тоді суд може застосовувати реституцію (повернення обох сторін у первісний стан) із власної ініціативи згідно з ч. 5 ст. 216 ЦК.

4 – реституція може застосовуватися лише тоді, коли майно, передане за правочином, залишається у його сторони. Як тільки це майно переходить до третьої особи, може йтися не про реституцію, а про віндикацію. При цьому досить важливе значення має добросовісність набуття права власності (статті 387, 388 ЦК).

5 – повернення сторін у первісний стан може супроводжуватися відшкодуванням збитків, завданих недійсним правочином. Так, дієздатна сторона правочину, яка знала або повинна була знати про недієздатність, обмежену чи часткову дієздатність другої сторони, має відшкодувати другій стороні або її законному представнику здійснені втрату або пошкодження її майна, а також ті витрати, які необхідні для його відновлення.

6 – відшкодування моральної шкоди з боку дієздатної сторони правочину може вимагатися як стороною правочину (ч. 3 ст. 225 ЦК), так й іншою особою, наприклад, опікуном або членам сім'ї недієздатної особи, якщо дієздатна сторона правочину знала про психічний розлад або недоумство другої сторони або могла припустити такий стан (ч. 4 ст. 226 ЦК). У разі визнання правочину недійсним особа, яка помилилася в результаті її власного недбальства, зобов'язана відшкодувати другій стороні завдані їй збитки.

В ОКРЕМИХ ВИПАДКАХ НІКЧЕМНИЙ ПРАВочИН МОЖЕ ВИЗНАВАТИСЯ ДІЙСНИМ

**це можливо як за фактом наявності умов, передбачених
законом, самих по собі, так і за рішенням суду**

**Правові наслідки недійсності нікчемного правочину, які встановлені
законом, не можуть змінюватися за домовленістю сторін**

ВИДИ НЕДІЙСНИХ ПРАВочИНІВ

**правочин, який порушує публічний порядок, вчинений з
метою, що суперечить інтересам держави і суспільства**

**Правочин, який
порушує публічний
порядок є
нікчемним**

**Правочин вважається таким, що порушує публічний порядок,
якщо він був спрямований на порушення конституційних
прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження
майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної
Республіки Крим, територіальної громади, незаконне
заволодіння ним**

Якщо визнаний судом недійсний правочин було вчинено з метою, що завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, то при наявності умислу у обох сторін - в разі виконання правочину обома сторонами - в дохід держави за рішенням суду стягується все одержане ними за угодою, а в разі виконання правочину однією стороною з іншої сторони за рішенням суду стягується в дохід держави все одержане нею і все належне - з неї першій стороні на відшкодування одержаного. При наявності умислу лише у однієї із сторін все одержане нею за правочином повинно бути повернуто іншій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного за рішенням суду стягується в дохід держави.

Правочин, який вчинено під впливом помилки

**Істотне значення має помилка щодо природи
правочину, прав та обов'язків сторін, таких
властивостей і якостей речі, які значно
знижують її цінність або можливість
використання за цільовим призначенням**

**Помилка щодо мотивів
правочину не має істотного
значення, крім випадків,
встановлених законом**

У разі визнання правочину недійсним особа, яка помилилася в результаті її власного недбальства, зобов'язана відшкодувати другій стороні завдані їй збитки.

Сторона, яка своєю необережною поведінкою сприяла помилці, зобов'язана відшкодувати другій стороні завдані їй збитки.

Правочин вчинений під впливом обману

Правочин, в якому одна із сторін навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення (частина перша статті 229 ЦК України)

Обман має місце, якщо сторона заперечує наявність обставин, які можуть перешкодити вчиненню правочину, або якщо вона замовчує їх існування

Сторона, яка застосувала обман, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки у подвійному розмірі та моральну шкоду, що завдані у зв'язку з вчиненням цього правочину.

Правочин вчинений під впливом насильства

до особи застосовується фізичний вплив у вигляді побоїв, катування, ізоляції з метою недопущення її спілкування з іншими особами, позбавлення особи їжі, води, медичних і санітарних засобів, можливості пересуватися, вплив холодом тощо

На особу здійснюється психічний тиск, що виражається у погрозах спричинити певну шкоду особі. При цьому особа відчуває страх перед тими наслідками, які вбачаються їй значимими і такими, що містять у собі загрозу для її існування, кар'єри, здоров'я тощо

Винна сторона (інша особа), яка застосувала фізичний або психічний тиск до другої сторони, зобов'язана відшкодувати їй збитки у подвійному розмірі та моральну шкоду, що завдані у зв'язку з вчиненням цього правочину.

правочину, який вчинено у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною

Законне представництво

Представництво за договором

Довіритель має право вимагати від свого представника та другої сторони солідарного відшкодування збитків та моральної шкоди, що завдані йому у зв'язку із вчиненням правочину внаслідок зловмисної домовленості між ними.

правочину, який вчинено під впливом тяжкої обставини

Тяжкими обставинами можуть бути важка хвороба особи, членів її сім'ї чи родичів, смерть годувальника, загроза втратити житло чи загроза банкрутства та інші обставини, для усунення або зменшення яких необхідно укласти такий правочин

Вкрай не вигідними для себе умовами – є зокрема, реалізація за низьку оплату майна, що має значну цінність). Особа, яка оскаржує правочин, повинна довести, що за відсутності тяжких обставин або на зазначених умовах вона взагалі б не уклала б такий правочин.

При визнанні такого правочину недійсним застосовуються наслідки, встановлені статтею 216 ЦК України. Сторона, яка скористалася тяжкою обставиною, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки і моральну шкоду, що завдані їй у зв'язку з вчиненням цього правочину.

фіктивний правочин

правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлені цим правочином (ст. 234 ЦК України)

У фіктивних правочинах внутрішня воля сторін не відповідає зовнішньому її прояву, тобто сторони, укладаючи його, знають заздалегідь, що він не буде виконаний. Такий правочин завжди укладається умисно

При фіктивному правочині має бути відсутнім намір створити юридичні наслідки на момент його вчинення, є неможливим виникнення будь-яких майнових наслідків і відповідно застосування двосторонньої реституції, оскільки такий правочин не може породжувати юридичних наслідків. Однак це не виключає можливості покладення на сторону так званих «побічних» наслідків, зокрема пов'язаних із реєстрацією права власності.

Укладення договору, який за своїм змістом суперечить вимогам закону, оскільки не спрямований на реальне настання обумовлених ним правових наслідків, є порушенням частин першої та п'ятої статті 203 ЦК України, що за правилами статті 215 цього Кодексу є підставою для визнання його недійсним відповідно до статті 234 ЦК України.

Удаваний правочин

правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили

за удаваним правочином права та обов'язки сторін виникають, але не ті, що впливають зі змісту правочину. Удаваний правочин завжди нікчемний і сам по собі жодних юридичних наслідків не породжує

Згідно ст.235 ЦК України: якщо буде встановлено, що правочин був вчинений сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили, відносини сторін регулюються правилами щодо правочину, який сторони насправді вчинили.

Теми інформаційних повідомлень

1. Поняття, види правочинів.
2. Класифікація правочинів.
3. Загальні умови чинності правочину.
4. Вимоги до форми правочину, правові наслідки недотримання вимог щодо форми правочинів.
5. Відмова від правочину.
6. Підстави недійсності правочину та правові наслідки його недійсності.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та ознаки правочинів.
2. Вимоги щодо змісту правочину.
3. Які правові наслідки породжує правочин.
4. Класифікація (види) правочинів.
5. Умови чинності правочинів.
6. Способи укладання правочинів.
7. Тлумачення змісту правочину.
8. Умови недійсності правочинів.
9. Види недійсних правочинів.
10. Правові наслідки визнання правочину недійсним.

Література

Нормативно-правові акти

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 4 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Про призначення секретаря пленуму Вищого господарського суду України : Постанова Вищ. госп. суду України від 01.10.2010 р. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001600-10#Text>

4. Про призначення секретаря Пленуму Верховного Суду України : Постанова Верхов. Суду України від 23.10.2006 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-06#Text>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі № 369/11268/16-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/83482786>
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 22 червня 2020 року в справі № 177/1942/16-ц URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/90051213>
7. Постанова від 31.03.2021 № 201/2832/19 Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/96006082?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01
8. Постанова КЦС ВС від 10 березня 2021 року у справі № 201/8412/18. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KTSS_2021.pdf

Тема 4.3. Строки і терміни

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТРОК

момент або проміжок часу, з настанням або із закінченням якого законодавець пов'язує певні правові наслідки

Здійснення і захист цивільних прав тісно пов'язані з фактором часу. Цивільні правовідносини не існують абстрактно: вони виникають, змінюються та припиняються у часі.

Загальні часові параметри функціонування правовідносин визначаються передусім правовою нормою. Поняття «строк», «термін», «давність», «своєчасно», «негайно» та інші, що відображають часові зв'язки, часто входять до змісту правових норм.

ЗНАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СТРОКІВ / ТЕРМІНІВ

дисциплінують
учасників цивільних
право відносин

встановлюють часові межі
здійснення прав та
виконання обов'язків

є умовою виникнення,
зміни та припинення
прав та обов'язків

СТАТТЯ 251 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

СТРОК
певний період у часі, зі спливом якого
пов'язана дія чи подія, яка має
юридичне значення

ТЕРМІН
певний момент у часі, з настанням
якого пов'язана дія чи подія, яка має
юридичне значення

визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами

Визначається календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати.

СТРОК ТА ТЕРМІН МОЖУТЬ БУТИ ВИЗНАЧЕНІ

актами цивільного законодавства

Правочином /договором

рішенням суду

КЛАСИФІКАЦІЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СТРОКІВ

Залежно від того, де і ким строки/терміни визначаються

Законні

Договірні

Судові строки

Залежно від правових наслідків, які виникають внаслідок укладення правочинів

Правовстановлюючі або правостворюючі

Правозмінюючі

Правоприпиняючі

Залежно від ступеня самостійності сторін

Імперативні строки

Диспозитивні строки

Залежно від способу визначення строки поділяються

Визначені календарною датою

Певним періодом часу

Вказівкою на подію

Законні – це строки, що визначаються законодавчими органами в актах цивільного законодавства (у ЦК, законах України, указах Президента тощо). Так, наприклад, закон встановлює 6-місячний строк для прийняття спадщини або відмови від неї (ст. 1270 ЦК України), строк позовної давності та інші.

Договірні – це строки, що визначаються сторонами в правочинах за їхнім бажанням, будь-якої тривалості, якщо інше не передбачено в законі.

Судові строки – це строки, що встановлюються процесуальними законами або судом. Наприклад, суд може визначити строк для примирення сторін.

Правовстановлюючі або правостворюючі строки – це строки, з якими пов'язане виникнення правовідносин або окремих прав та обов'язків. Так, саме з досягненням громадянином повноліття (18-ти років) законодавець пов'язує виникнення цивільної дієздатності в повному обсязі, що дає можливість громадянину самостійно набувати та здійснювати конкретні цивільні права.

Правоприпиняючі – це строки, з перебігом яких законодавець пов'язує припинення певних правовідносин, окремих прав та обов'язків. Так, по закінченню певного часу кредитор втрачає право звернутися з претензією до поручителя.

Правозмінюючі – це строки по закінченню яких припиняються одні права та обов'язки і виникають інші. Наприклад, якщо особа загубила річ, і ця річ певний час зберігалася в органах внутрішніх справ, то по закінченню визначеного строку особа перестає бути власником речі і право власності на цю річ виникає у держави.

Імперативні строки – тобто такі, що не можна змінити за домовленістю сторін (строки позовної давності, претензійні строки).

Диспозитивні строки – це строки, які хоч і передбачені законом, але можуть бути змінені за погодженням сторін. Наприклад, боржник повинен виконати зобов'язання, визначене моментом витребування в 20-денний строк від дня пред'явлення вимоги кредитором, якщо сторони в договорі не передбачили негайного виконання цього зобов'язання.

Визначені календарною датою – наприклад (строк повернення боргу)

Певним періодом часу – (поставка продукції - поквартальна, щомісячна)

Вказівкою на подію – яка неодмінно має настати (настання навігації - за договором перевезення водним транспортом: кожного року неможливо визначити конкретну дату настання цієї події)

Строки здійснення суб'єктивних цивільних прав

строки існування
цивільних прав

преклюзивний
строк

претензійний
строк

гарантійний
строк

Строки здійснення суб'єктивних цивільних прав – строки, впродовж яких володілець суб'єктивного права може реалізувати ті можливості, які закладено в суб'єктивному праві.

Строки існування цивільних прав – це строки дії суб'єктивного права в часі;

Преκлюзивний строк – це період, із закінченням якого припиняється цивільне право як таке;

Претензійний строк - строк, упродовж якого уповноважений суб'єкт вправі, а іноді й зобов'язаний звернутися до безпосередньо зобов'язаної особи для врегулювання спору, що виник між ними перед зверненням до суду за захистом свого порушеного права;

Гарантійний строк – період часу, впродовж якого продавець, виготівник чи інший послугонадавач гарантує придатність товару (речі) чи послуги для використання за звичайним призначенням, а набувач (користувач) вправі вимагати безоплатного усунення виявлених недоліків, заміни товару (послуги) чи застосування інших встановлених законом чи договором наслідків.

Тема 4.4. Позовна давність у цивільному праві

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ

строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу

Загальний строк позовної давності встановлено у три роки (Стаття 257 ЦК України)

Спеціальні строки позовної давності встановлюється законодавством для окремих видів вимог та враховує специфіку цих відносин, може бути як скорочена, так і більш тривала порівняно із загальною позовною давністю

Позовна давність в один рік

про стягнення неустойки (штрафу, пені)

про спростування недостовірної інформації, поміщеної у медіа

про переведення на співвласника прав та обов'язків покупця у разі порушення переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності (стаття 362 цього Кодексу)

у зв'язку з недоліками проданого товару (стаття 681 цього Кодексу)

про розірвання договору дарування (стаття 728 цього Кодексу)

у зв'язку з перевезенням вантажу, пошти (стаття 925 цього Кодексу)

про оскарження дій виконавця заповіту (стаття 1293 цього Кодексу)

про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства

Позовна давність у чотири роки застосовується за вимогами про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави

Зміна тривалості позовної давності

Позовна давність, встановлена законом, може бути збільшена за домовленістю сторін

Позовна давність, встановлена законом, не може бути скорочена за домовленістю сторін

Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), строки позовної давності продовжуються на строк дії такого карантину (пункти 12-14 розділу IV "Прикінцеві та перехідні положення" Цивільного кодексу України)

Початок перебігу позовної давності

починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила

за вимогами про визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства, починається від дня припинення насильства

за вимогами про застосування наслідків нікчемного правочину починається від дня, коли почалося його виконання

У разі порушення цивільного права або інтересу неповнолітньої особи позовна давність починається від дня досягнення нею повноліття

За зобов'язаннями з визначеним строком виконання перебіг позовної давності починається зі спливом строку виконання

За регресними зобов'язаннями перебіг позовної давності починається від дня виконання основного зобов'язання

Перебіг позовної давності за вимогами про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави починається від дня набуття оспорюваних активів відповідачем

За зобов'язаннями, строк виконання яких не визначений або визначений моментом вимоги, перебіг позовної давності починається від дня, коли у кредитора виникає право пред'явити вимогу про виконання зобов'язання. Якщо боржникові надається пільговий строк для виконання такої вимоги, перебіг позовної давності починається зі спливом цього строку

Зупинення перебігу позовної давності

якщо пред'явленню позову перешкоджала надзвичайна або невідворотна за даних умов подія (непереборна сила)

у разі зупинення дії закону або іншого нормативно-правового акта, який регулює відповідні відносини

у разі відстрочення виконання зобов'язання (мораторій) на підставах, встановлених законом

якщо позивач або відповідач перебуває у складі Збройних Сил України або в інших створених відповідно до закону військових формуваннях, що переведені на воєнний стан

У разі виникнення обставин, пред'явленню позову перешкоджала надзвичайна або невідворотна за даних умов подія (непереборна сила), перебіг позовної давності зупиняється на весь час існування цих обставин.

Від дня припинення обставин, що були підставою для зупинення перебігу позовної давності, перебіг позовної давності продовжується з урахуванням часу, що минув до його зупинення.

Переривання перебігу позовної давності

позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку

Позовна давність переривається у разі пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач

Після переривання перебіг позовної давності починається заново.
Час, що минув до переривання перебігу позовної давності, до нового строку не зараховується.

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ У ПЕРІОД КАРАНТИНУ ТА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

2 квітня 2020 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», яким передбачалося вдосконалення правових відносин у багатьох сферах життєдіяльності, які зазнали змін у зв'язку із поширенням коронавірусу COVID-19».

На строк дії карантину, продовжуються:

- трирічний строк позовної давності;
- спеціальну позовну давність, визначену ст. 258 Цивільного кодексу України;
- строк позовної давності у спорах про переведення прав та обов'язків покупця у разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права купівлі (ст. 362 Цивільного кодексу України);
- строки, передбачені ст. 559 Цивільного кодексу України, щодо припинення поруки;
- строк позовної давності в один рік, що застосовується до вимог у зв'язку з недоліками проданого товару;
- строк позовної давності, що застосовується до вимог про розірвання договору дарування;
- строк позовної давності, що застосовується до вимог, які випливають із договору найму;
- строк позовної давності в один рік щодо оскарження до суду дії виконавця заповіту, якщо вони не відповідають цьому Кодексу, іншим законам, порушують інтереси спадкоємців.
- під час дії карантину, строки, позовної давності до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, строки звернення до суду з вимогою про визнання батьківства та строки звернення до суду з вимогою про визнання материнства також продовжуються на строк дії такого карантину.

15 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» (№ 2120-IX), відповідно до якого прикінцеві та перехідні положення ЦК України були доповнені пунктом 19.

Згідно з п. 19 прикінцеві та перехідні положення ЦК України, у період дії в Україні воєнного стану, позовна давність, визначена у ст. 257–259, 362, 559, 681, 728, 786, 1293 ЦК України, продовжуються на строк його дії. А продовження строків у свою чергу, свідчить, що їх перебіг, який відбувається у період дії воєнного стану, не зараховується при обчисленні.

з 24 лютого 2022 року перебіг позовної давності зупинився, якщо позивач або відповідач перебуває у складі Збройних Сил України або в інших створених відповідно до закону військових формуваннях. А з 15 березня 2022 року зупинився для будь-яких зацікавлених у судовому захисті осіб. Причому, перебіг позовної давності зупиняється на весь час існування воєнного стану. І лише від дня припинення останнього, плин строку захисту порушеного, оспорюваного або невизнаного суб'єктивного права в судовому порядку продовжиться, з урахуванням часу, що минув до його зупинення.

Відповідно до п. 2 Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» (№ 2120-IX) зупинка перебігу передбачено для:

- загальної та спеціальної позовної давності (ст. 257, 258 ЦК України);
- зміненої (збільшеної за домовленістю сторін) позовної давності (ст. 259 ЦК України);
- позовної давності в один рік, встановленої для захисту переважного права купівлі співвласником частки у праві спільної часткової власності та переведення на нього прав та обов'язків покупця (ст. 362 ЦК України);
- позовної давності, встановленої до вимог у разі припинення поруки (ст. 559 ЦК України);
- позовної давності, що застосовується до вимог у зв'язку з недоліками проданого товару (ст. 681 ЦК України);
- позовної давності, що застосовується до вимог про розірвання договору дарування (ст. 728 ЦК України);
- позовної давності, що застосовується до вимог, які випливають із договору найму (ст. 786 ЦК України);
- позовної давності, встановленої до вимог про визнання неправомірними дій виконавця заповіту (ст. 1293 ЦК України).

Вимоги, на які позовна давність не поширюється

на вимогу, що випливає із порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом

на вимогу вкладника до банку (фінансової установи) про видачу вкладу

на вимогу про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, крім випадків завдання такої шкоди внаслідок недоліків товару, що є рухомим майном, у тому числі таким, що є складовою частиною іншого рухомого чи нерухомого майна, включаючи електроенергію

на вимогу страхувальника (застрахованої особи) до страховика про здійснення страхової виплати (страхового відшкодування)

на вимогу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву, стосовно виконання зобов'язань, що випливають із Закону України «Про державний матеріальний резерв»

на вимогу про визнання недійсним правочину, предметом якого є відчуження гуртожитку як об'єкта нерухомого майна та/або його частини, на який поширюється дія Закону України "Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків", про визнання недійсним свідоцтва про право власності на такий гуртожиток як об'єкт нерухомого майна та/або його частини, про визнання недійсним акта передачі такого гуртожитку як об'єкта нерухомого майна та/або його частини до статутного капіталу (фонду) товариства (організації), створеного у процесі приватизації (корпоратизації) колишніх державних (комунальних) підприємств

Також позовна давність не застосовується до позовів власника про усунення будь-яких порушень свого права, не пов'язаних із неправомірним позбавленням володіння (негаторних позовів), оскільки правопорушення триває у часі'.

Зазначений перелік не є вичерпним, законом можуть бути встановлені й інші вимоги, на які не поширюється позовна давність.

Теми інформаційних повідомлень

1. Відмінності між реальними та консенсуальним правочинами.
2. Підстави недійсності правочинів.
3. Правові наслідки недійсності правочинів.
4. Поняття та зміст абстрактного правочину.
5. Види недійсних правочинів.
6. Помилка при вчинення правочину.
7. Мнимі та удавані правочини.
8. Правові наслідки вчинення правочину під впливом тяжких обставин.
9. Значення строків у цивільному праві.
10. Поняття та види гарантійних строків.
11. Строки захисту цивільних прав.
12. Особливості обчислення цивільно-правових строків.
13. Поняття і значення претензійних строків
14. Значення в цивільних правовідносинах преклюзивних (присікальних) строків.
15. Співвідношення строків з юридичними фактами у цивільному праві.
16. Особливості зміни строків позовної давності.
17. Зупинення та переривання строків позовної давності.

Питання для самоконтролю

1. Поняття правочину та його види.
2. Умови дійсності правочинів
3. Вимоги до змісту правочину.
4. Правові наслідки недійсності частини правочину.
5. Поняття оспорюваного правочину.
6. Поняття реституції та її види.
7. Класифікація правочинів.
8. Правові наслідки недійсності частини правочину?

9. Що таке кауза? Поняття та зміст каузальних правочинів.
10. Поняття та правові наслідки вчинення правочину з недоліками волі.
11. Який правочин визнається кабальним?
12. Визначення правочину нікчемним.
13. Поняття та значення строків у цивільному праві.
14. Види цивільно-правових строків.
15. Позовна давність у цивільному праві.
16. Вимоги, на які позовна давність не поширюється?
17. Визначте строки оперативного захисту?
18. Класифікація строків (термінів).
19. Визначення порядку перебігу позовної давності.
20. Правові підстави та наслідки зупинення та переривання позовної давності.
21. Вимоги, на які позовна давність не поширюється.
22. Строки здійснення цивільних прав та виконання обов'язків.
23. Поняття преклюзивних (присікальних) строків.
24. На які правовідносини позовна давність не поширюється?
29. Співвідношення строків з юридичними фактами у цивільному праві.

Література

1. Цивільне право України, Том 1, 2015р. URL:
<http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%E2%84%963D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8D0%B4%D1%96%D0%B9%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%83>
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 N 9 Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09#o3>
3. Крат В. Застосування позовної давності в сфері недійсності правочинів: аналіз судової практики // Проблеми законності : зб. наук. пр. – Х, 2016. – Вип. 134. – С. 15 – 23. URL:
<http://plaw.nlu.edu.ua/article/download/73131/75769/168748>
4. Василь Крат розповів про судову практику щодо позовної давності для негаційного та rescisorного позовів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1091623/>
5. Василь Крат, суддя ВС «Строки. Позовна давність: практика Верховного Суду»/ – 11 листопада 2022 року. URL:
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_present/Krat_prezent_stroki_pozovna_davnist.pdf
6. Присічні строки. Постанова КЦС ВС від 06.07.2022 у справі № 0808/7199/2012
7. Розумне обчислення строку. Постанова КЦС ВС від 16.06.2021 у справі № 554/4741/19
8. Застосування позовної давності до вимоги про стягнення пені. Постанова КЦС ВС від 05.09.2018 у справі № 760/3880/17
9. Вид давності і карантин. Постанова КЦС ВС від 07.09.2022 у справі № 679/1136/21
10. Початок перебігу позовної давності залежно від виду вимоги. Постанова КЦС ВС від 14.03.2018 у справі № 464/5089/15
11. Розумне обчислення початку перебігу. Постанова КЦС ВС від 21.09.2022 в справі № 638/16768/19
12. Початок перебігу і виконавчий напис. Ухвала КЦС ВС від 17.08.2022 у справі № 554/9126/20
13. Переривання позовної давності. Постанова КЦС ВС від 20.03.2019 у справі № 648/3491/15-ц

14. Позовна давність та вимога про стягнення компенсації моральної шкоди. Постанова ВП ВС від 23 січня 2019 року у справі № 210/2104/16-ц
15. Ресцисорний позов & позовна давність. Постанова Верховного Суду України від 18 листопада 2014 року у справі № 3-176гс14
16. Позовна давність & негачійний позов. І період – пред'явлення негачійного позову допускається. Постанова КЦС ВС від 01 серпня 2018 року у справі № 641/76/17
17. Позовна давність до вимоги про визнання договору удаванним. Окрема думка суддів КЦС ВС від 27.04.2022 у справі № 185/1908/18

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. Конституція України від 26 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141; з наступними змінами і доповненнями.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-41. – Ст. 356; з наступними змінами і доповненнями.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144; з наступними змінами і доповненнями.
5. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
6. Про дію міжнародних договорів на території України: Закон України від 10.12.91 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – Ст. 137.

Допоміжна література:

1. Іванов Ю. Ф. Цивільне право України : Навч. посіб. у 2 т. – 2-ге вид. доповн. і переробл). / Ю. Ф. Іванов, О. В. Куриліна, М. В. Іванова // – Київ: Алерта, 2019. – Т. 1. – 342 с.
2. Єфремова І.І. Особливості визначення міжнародно-правового механізму захисту приватних прав / І.І. Єфремова / Економіка, фінанси, право. – 2019. – № 7/1. – С. 41-44
3. Єфремова І.І. Особливості захисту приватних прав неюрисдикційними способами врегулювання правових спорів (конфліктів) / Економіка, фінанси, право. – 2021. – № 6/1. – С. 32-38
4. Єфремова І.І. Проблеми захисту особистих немайнових прав особи /Зб. матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції» (21-22 травня 2016 року м. Суми.) / Сумська філія Харківського НАУ внутрішніх справ . – Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2016. – С. 73-75.
5. Кіріяк О.В., Пацурківський Ю.П., Гудима-Підвербецька М.М. Цивільне право (загальна частина): навч. посібник / О.В. Кіріяк, Ю.П. Пацурківський, М.М. Гудима-Підвербецька. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с
6. Кузнєцова Н. С. Цивільне право України на шляху оновлення / Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. -ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). – Харків : Право, 2020 – С. 7-10: URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Sb_Maslov_2020.pdf
7. Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Цивільне право» (Модуль І. «Загальні положення цивільного права»), для студентів ІІ курсу денної та заочної форм навчання / Біла Церква: БНАУ, 2019. - 20 с.
8. Пленюк М. Д. До питань вдосконалення цивільного законодавства України / Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. -ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). – Харків : Право, 2020 – С. 38-40: URL:http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Sb_Maslov_2020.pdf
9. Правосуб'єктність юридичних осіб публічного права з цивільних правовідносин. / Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції. Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (20-21 травня 2017 р.

10. Сібільов М. М. До питання про співвідношення актів цивільного законодавства і договору/ Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. -ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). – Харків : Право, 2020 – С. 41-47: [URL:http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Sb_Maslov_2020.pdf](http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Sb_Maslov_2020.pdf)
11. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Рекодифікація цивільного законодавства України: ціннісний вимір/ Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку : матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. -ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). – Харків : Право, 2020 – С. 57-60: [URL:http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Sb_Maslov_2020.pdf](http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Sb_Maslov_2020.pdf)
12. Цивільне право: загальна частина. Практикум : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів] / кол. авт. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – 232 с.
13. Цивільне право. Загальна частина. Навчальний посібник // За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора С. О. Сліпченка, кандидата юридичних наук, доцента О. Л. Зайцева// Харків, – 2022. – 323 с
14. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. – К.: Видавництво Ліра-К, 2018. – 736 с.
15. Цивільне право. Конспект лекцій для студентів спеціальності 081 – «Право» денної та заочної форм навчання, Терещук Галина Андріївна. – Луцьк: ЛНТУ, 2017. – 267 с.
16. Цивільне право (загальна частина). Методичні рекомендації, 2019, – 25
17. Цивільне право України. Загальна частина / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика./ Видавництво Юрінком Інтер.– 2017. с. 976

ГЛОСАРІЙ

А

АБСОЛЮТНІ ПРАВА – суб'єктивні права, носіям яких (фізичним і юридичним особам) протистоїть невизначене коло, певним чином, зобов'язаних осіб.

АБСТРАКТНІ ПРАВОЧИНИ – правочини, які зберігають юридичну силу тоді, коли підстава їх укладення взагалі відсутня, або коли вона не є обов'язковою (напр., вексель, банківська гарантія).

АКТИ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ – події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків (народження, походження, громадянство, розірвання шлюбу, усиновлення, зміна імені, інвалідність, смерть тощо).

АКЦЕСОРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – у зобов'язальному праві відповідальність поручителя, за якою після закінчення чинності договору кредитор має право вимагати від нього виконання зобов'язання. Акцесорна відповідальність існує доти, доки існує головне зобов'язання, забезпечене заставою у розмірі, що не може перевищувати розмір головного зобов'язання.

АКЦІОНЕР – учасник акціонерного товариства, який є власником певної кількості акцій. Акціонерами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО – товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості. Створюється юридичними та (або) фізичними особами на основі установчого договору і статуту.

АКЦІЯ – цінний папір без встановленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства.

АНАЛОГІЯ ЗАКОНУ – поширення на відносини, які безпосередньо не врегульовані законом, правових норм, що регулюють подібні відносини.

АНАЛОГІЯ ПРАВА – у разі неможливості використати аналогію закону для врегулювання цивільних відносин їх регулюють відповідно до загальних засад цивільного законодавства.

АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА СИСТЕМА – правова система, в основі якої лежить загальне право, сформоване діяльністю королівських судів, право справедливості, сформоване судом канцлера, та статутне право, сформоване актами парламенту.

АСОЦІАЦІЯ – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

Б

БАНКРУТСТВО – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

БЕЗВІДКЛИЧНИЙ АКРЕДИТИВ – це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені тільки за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий, і банку-емітента. Безвідкличний акредитив – це тверде зобов'язання банку-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, що передбачені ним, подано до банку, зазначеному в акредитиві, або до банку-емітента та дотримані строки і умови акредитива.

БЕЗВІСНА ВІДСУТНІСТЬ – Фізична особа може бути визнана судом безвісно відсутньою, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування. (ст.43 ЦК України).

БЕЗДОГЛЯДНА ДОМАШНЯ ТВАРИНА – особа, яка затримала бездоглядну домашню тварину, зобов'язана негайно повідомити про це власника і повернути її. Якщо власник бездоглядної домашньої тварини або місце його перебування невідомі, особа, яка затримала тварину, зобов'язана протягом трьох днів заявити про це міліції або органів місцевого самоврядування, який вживає заходів щодо розшуку власника.

БЕЗХАЗЯЙНА РІЧ – річ, яка не має власника або власник якої невідомий.

В

ВАЛЮТНІ ЦІННОСТІ – визначені законом певні види майна, до яких належать валюта України, іноземна валюта та монетарні метали.

ВИДІЛ – перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб.

ВИНА (як умова цивільно-правової відповідальності) – психічне ставлення (умисел або необережність) особи до своєї протиправної дії (чи бездіяльності) та її результату.

ВИПАДОК (КАЗУС) – одна з підстав звільнення боржника від відповідальності, певний психічний стан особи, що характеризується відсутністю її вини при заподіянні нею шкоди.

ВИРОБНИЧИЙ КООПЕРАТИВ – добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яке базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднання його членами майнових пайових внесків.

ВІДМОВА ВІД ПРАВОЧИНУ – особа, яка вчинила односторонній правочин, має право відмовитися від нього, якщо інше не встановлено законом. Якщо такою відмовою від правочину порушено право іншої особи, це право підлягає захисту.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ – за своїми зобов'язаннями юридична особа самостійно відповідає усім належним їй майном.

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ – моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності вини такої особи. Незалежно від вини моральна шкода відшкодовується у випадках, визначених Цивільним кодексом України.

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ – недоговірне зобов'язання, в силу якого майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ – зовнішній вираз волі особи при здійсненні правочину.

Г

ГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО – організація (юридична особа), статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками. Створюється у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства.

ГРОШІ (ГРОШОВІ КОШТИ) – законний платіжний засіб, обов'язковий до приймання за номінальною вартістю на всій території України, яким є гривня.

Д

ДВОСТОРОННЯ РЕСТИТУЦІЯ – наслідок недійсності правочину, який зобов’язує кожну зі сторін повернути другій стороні все одержане за правочином, а у разі неможливості повернути одержане в натурі – відшкодувати його вартість у грошах, якщо інші наслідки недійсності не передбачено законом.

ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ (ЦИВІЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ) – здатність особи своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов’язки. Виникає у повному обсязі з настанням повноліття, тобто після досягнення вісімнадцятирічного віку, а у випадках, передбачених законодавством, до досягнення вісімнадцятирічного віку.

ДОБРОСОВІСНІСТЬ – при здійсненні цивільних права у межах, наданих договором або актами цивільного законодавства, особа зобов’язана виявляти добросовісність, зокрема утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довікллю або культурній спадщині.

ДОВІРЕННІСТЬ – письмове уповноваження, яке видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами.

ДОНОРСТВО – повнолітня дієздатна фізична особа має право бути донором крові, її компонентів, а також органів та інших анатомічних матеріалів і репродуктивних клітин.

ДОЧІРНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ – організація, створена як юридична особа іншою організацією шляхом передачі їй частини майна для досягнення цілей, визначених засновником.

З

ЗАПЕРЕЧУВАННІ ПРАВОЧИНИ – відносно дійсні правочини, укладені з дефектами суб’єктивного складу волі, які у разі їх заперечення у суді можуть бути визнані недійсними.

ЗАСТОСУВАННЯ ПОГРОЗИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОЧИНУ – вплив на волю учасника правочину загрозою заподіяти йому майнову або немайнову шкоду.

ЗБИТКИ – втрати, яких особа зазнала у зв’язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки), а також доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) (ст. 22 ЦК України).

ЗВИЧАЙ – правило, яке склалося давно, систематично і застосовується, хоч і не потребує фіксації у певній правовій формі. Звичайі поділяють на міжнародні й торговельні. |

ЗМІСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН – суб’єктивне право і суб’єктивний обов’язок учасників правовідносин.

К

КОДИФІКАЦІЯ – форма систематизації, за якої нормативний матеріал впорядковують у процесі правотворчості шляхом видання зведеного, логічно стрункого, внутрішньо узгодженого нормативного акта, який з максимальною повнотою охоплює певну галузь суспільних відносин (Цивільний кодекс України, Повітряний кодекс України та ін.).

КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО – товариство (юридична особа), в якому поряд з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і відповідають за зобов’язаннями товариства солідарне всім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов’язаних з діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства.

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ – інформація, секретна в тому розумінні, що вона в цілому чи певною формою та сукупністю її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якої вона належить. У зв’язку з цим має комерційну

цінність та є предметом адекватних наявним обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

КОНКЛЮДЕНТНІ ДІЇ – дії особи, що виражають його волю установити правовідношення, але не у формі усного або письмового волевиявлення, а поведінкою, з якої можна зробити висновок про такий намір.

КОРПОРАЦІЯ – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів з делегуванням окремих повноважень централізованому органу, який регулює діяльність кожного з учасників.

КРЕДИТОР – активна сторона зобов'язання (суб'єкт), наділена правом вимагати від боржника виконання його обов'язку.

М

МАЙНОВА ШКОДА – шкода, яка може бути виражена у грошах.

МАЙНОВІ ВІДНОСИНИ – відносини між суб'єктами з приводу майна.

МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ – місце, де фізична особа постійно або переважно проживає. Місцем проживання неповнолітніх, що не досягли чотирнадцяти років, або осіб які перебувають під опікою, визнається місце проживання їх батьків (усиновителів) або опікунів.

МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – визначається місцем її державної реєстрації, якщо інше не встановлено законом.

МОРАЛЬНА ШКОДА – втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Н

НАЙМЕНУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – має містити інформацію про її організаційно-правову форму (крім органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів влади Автономної Республіки Крим, державних, комунальних організацій, закладів, установ) та назву.

НАСИЛЬСТВО ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОЧИНУ – фізичний або психічний вплив на учасника правочину або його близьких з метою спонукання до здійснення правочину.

НАУКА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА – система знань про закономірності цивільно-правового регулювання суспільних відносин, про тлумачення цивільно-правових норм, практику застосування цивільних норм, термінологію цивільного права.

НЕДІЙСНИЙ ПРАВОЧИН – правочин, який внаслідок невідповідності вимогам закону не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

НЕДОГОВІРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – відповідальність особи, яка настає у разі порушення нею обов'язку, встановленого законом або підзаконним актом.

НЕМАЙНОВІ ПРАВА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – права на недоторканність її ділової репутації, на кореспонденцію, на інформацію та інші немайнові права, які можуть їй належати.

НЕПЕРЕБОРНА СИЛА – зовнішній, невідворотний фактор (стихійне явище чи явище суспільного характеру), що може бути підставою звільнення боржника від відповідальності.

НЕРОЗКРИТА ІНФОРМАЦІЯ – технічна, організаційна, комерційна, виробнича та інша інформація, яка здатна сприяти підвищенню виробництва або давати інший позитивний ефект, невідома третім особам, внаслідок чого має комерційну цінність.

НІКЧЕМНИЙ ПРАВОЧИН – нечинний правочин, недійсність якого визначена безпосередньо у правовій нормі, незалежно від подання позову і рішення суду.

О

ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ (ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН) – те, відносно чого суб'єкти вступають у відносини (на що спрямовані їхні суб'єктивні права та обов'язки) заради здійснення своїх законних прав та інтересів (речі, дії і послуги, продукти творчої діяльності, особисті немайнові блага).

ОБМАН ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОЧИНУ – умисне повідомлення особи про факти, які не відповідають дійсності, або замовчування стороною обставин, які мають істотне значення для правочину, чи дії представника на шкоду інтересам особи, яку він представляє.

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ВІДНОСИНИ – відносини, що безпосередньо не пов'язані з майновими і виникають з приводу невіддільних від конкретної особи немайнових благ, в яких здійснюється індивідуалізація особистості.

П

ПІДПРИЄМНИЦТВО – самостійна, на власний ризик систематична діяльність з виконання робіт, надання послуг, продажу товарів, передання майна у користування з метою одержання прибутку.

ПОВНЕ ТОВАРИСТВО – господарське товариство (юридична особа), всі засновники якого несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИКА – коло прав і обов'язків, які покладаються на представника особою, котру він представляє, за законом чи адміністративним актом.

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого порушеного цивільного права або інтересу. Строки позовної давності можуть бути двох видів:

- загальні (ст. 257 ЦК України);
- спеціальні (ст. 258 ЦКУ).

ПОМИЛКА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОЧИНУ – відсутність у договірної сторони правильного розуміння того чи іншого явища суспільного життя або природи.

ПРАВОЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ (ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ) – здатність особи мати цивільні права і обов'язки. Виникає в момент народження особи і припиняється із настанням її смерті.

ПРЕДСТАВНИЦТВО (У СТРУКТУРІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ) – відокремлений підрозділ юридичної особи, розташований поза її місцезнаходженням, що здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи (не є юридичною особою).

ПРЕДСТАВНИЦТВО В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ – одна з форм реалізації фізичними і юридичними особами належних їм прав і обов'язків через представників (є обов'язкове та добровільне (договірне) представництво). Відносини, за яких правочин, здійснений однією особою (представником) від імені другої особи (яку представляють), створює права і обов'язки безпосередньо для особи, яку представляють.

ПРЕЗУМПЦІЯ ВИНИ БОРЖНИКА – принцип цивільно-правової відповідальності, який означає, що особа, яка не виконала зобов'язання або виконала його неналежним чином, вважається винною у цьому, якщо не доведе протилежне.

ПРИПИНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або в результаті ліквідації.

ПРИЧИННИЙ ЗВ'ЯЗОК – об'єктивний зв'язок між явищами природи або суспільного життя, за якого одне явище виступає як причина, а друге – як наслідок: одне явище (причина) породжує, зумовлює виникнення другого явища (наслідку).

ПРОТИПРАВНІ ДІЇ – дії, заборонені законом, дії суб'єктів правовідносин виходять за межі, встановлені чинним законом.

Р

РЕЧІ – предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки.

РЕСТИТУЦІЯ (лат. restitutio) – поновлення порушених майнових прав, приведення їх до стану, що існував на момент вчинення дії, якою заподіяно шкоди, тобто повернення або відновлення матеріальних цінностей у naturі – тих же самих, або подібних, або речей такої самої вартості. Якщо їх неможливо повернути у naturі, то відшкодовується їхня вартість у грошах. Інститут реституції застосовується у цивільному праві щодо недійсних угод.

РЕСТИТУЦІЯ ДВОСТОРОННЯ – полягає в тому, що кожна сторона недійсного правочину має повернути іншій стороні все, що вона одержала на виконання такого правочину.

РЕСТИТУЦІЯ ОДНОСТОРОННЯ – має місце у випадку виконання недійсного правочину лише однією стороною, або у разі укладення та виконання одностороннього договору, визнаного недійсним, або у разі визнання недійсним одностороннього правочину

РЕЧОВІ ПРАВА – це права, що забезпечують задоволення інтересів власника шляхом безпосереднього впливу на річ, яка перебуває у сфері його господарювання.

С

СИСТЕМА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА – структура, елементами якої є цивільно-правові норми та інститути, розміщені у певній послідовності.

СОЛІДАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – передбачена законом відповідальність боржників перед кредитором, за якою кредитор може вимагати відшкодування завданих збитків як з усіх або частини солідарних боржників, так і з одного із них.

СОЛІДАРНА ДОДАТКОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – відповідальність, що має місце за наявності основного і додаткового боржника.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ – при здійсненні цивільних прав особа повинна виявляти справедливість і розумність. Це означає, що наймач повинен використовувати майно за призначенням; підрядник при виготовленні речі повинен виконувати всі вказівки замовника; власник придбавши собаку в разі порушення правил його утримання і створення незручностей сусідам, повинен негайно усунути ці незручності; особа має бути справедливою при вирішенні спорів, тобто додержуватися моральних засад суспільства. При визначенні розміру відшкодування шкоди суд також враховує вимоги розумності та справедливості.

СТРОК – певний період у часі, із закінченням якого пов'язана дія чи подія, що має юридичне значення; вимірюється годинами, днями, місяцями, роками тощо;

СТРОК ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – проміжок часу або момент, коли має бути вчинена дія, що становить предмет зобов'язання (є загальні та окремі строки).

СУБ'ЄКТИ ВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ – особи, до яких звернуто вимогу закону щодо заборони певної поведінки, або особа, яка взяла на себе виконання цих обов'язків добровільно.

СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ВІДНОШЕННЯ – особи, які є учасниками цивільно-правових відносин (фізичні особи, юридичні особи, територіальні громади, держава).

СУБ'ЄКТИВНИЙ ЮРИДИЧНИЙ ОБОВ'ЯЗОК – покладений на зобов'язальну особу обов'язок забезпечення певного правовідношення. Виконання юридичного обов'язку є правовою гарантією здійснення суб'єктивного права.

СУБРОГАЦІЯ – придбання всіх прав, що належали раніше кредиторів, внаслідок виконання третьою особою (суброгантом) обов’язків боржника щодо цього кредитора. Тобто суброгант стає на місце кредитора.

Т

ТВАРИНА – особливий об’єкт цивільних прав і на них поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом. Передбачено встановлення Законом необхідних спеціальних правил поведінки з тваринами.

ТЕРМІН – певний момент у часі, з настанням якого пов’язана дія чи подія, що має юридичне значення; це календарна дата, як-от 1 квітня 2023 року, або певна подія.

ТОВАРИСТВО З ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ – засноване однією або кількома особами товариство, статутний фонд якого поділений на частки, розмір яких визначений статутом. Учасники цього товариства, на відміну від товариства з обмеженою відповідальністю, несуть субсидіарну відповідальність за його зобов’язаннями своїм майном в однаковому для всіх розмірі, кратному вартості внесених ними вкладів, який визначається статутом.

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ – засноване однією або кількома особами товариство, статутний фонд якого поділений на частки визначених установчим документом розмірів. Засновники цього товариства несуть відповідальність за зобов’язаннями товариства лише в межах належних їм часток у статутному фонді.

У

УДАВАНИЙ ПРАВОЧИН – вид недійсного правочину, який здійснено з метою приховати інший правочин.

УМОВИ ДІЙНОСТІ ПРАВОЧИНУ – встановлені законом вимоги (про форму; про сторони; про зміст правочину; про відповідність (єдність) внутрішньої волі і волевиявлення сторін; спрямованість правочину на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним), дотримання яких надає правочину належну юридичну силу.

УМОВНІ ПРАВОЧИНИ – правочини, що здійснюються під умовою (відкладальною чи скасувальною).

УСТАНОВА – організаційно-правова форма юридичної особи, що є організацією, створеною однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об’єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи: статут або засновницький договір, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлено інший порядок їх затвердження.

Ф

ФІЛІЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ – структурно-територіально відокремлена частина юридичної особи, яка за своїм місцезнаходженням виконує всі найголовніші функції юридичної особи (виробничу, наукову тощо). Не є юридичною особою.

ФОРМА ПРАВОЧИНУ – форма волевиявлення сторін при здійсненні правочину (усна; письмова – проста чи нотаріальна; шляхом конклюдентних дій; шляхом мовчання).

Ц

ЦИВІЛЬНА ДІЄДАТНІСТЬ ЮРИДИНОЇ ОСОБИ – юридична особа набуває цивільних прав та обов’язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО – галузь права, що на засадах юридичної рівності, вільного волевиявлення, майнової самостійності учасників регулює особисті немайнові і майнові відносини (власності і товарообігу), відносини, які складаються у сфері інтелектуальної власності, а також відносини щодо захисту і охорони цих благ.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – невиконання майнові наслідки, встановлені законом або договором на випадок невиконання абсолютного обов’язку або невиконання чи неналежного виконання боржником свого зобов’язання.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ – майнові та особисті немайнові відносини і відносини у сфері підприємництва між майново самостійними, юридично рівними учасниками, що є носіями суб’єктивних цивільних прав і обов’язків, які виникають, змінюються, припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування засобів державного примусу.

ЦІННІ ПАПЕРИ – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право і визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, і власником, та передбачають виконання зобов’язань згідно з умовами їх випуску, а також можливість передачі прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

Ч

ЧАСТКОВА (ДОЛЬОВА) ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – відповідальність кожної із зобов’язаних осіб у певній, належній кожній особі частці.

Ш

ШКОДА (ЯК УМОВА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ) – зменшення або знищення будь-якого особистого чи майнового блага (моральна та майнова шкода).

ШИКАНА – дозволені законом дії особи, спрямовані на заподіяння шкоди іншим особам (особі). Шикана може мати як матеріальний, так і процесуальний характер.

Ю

ЮРИДИЧНА ОСОБА – організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді.

ЮРИДИЧНИЙ ОBOB’ЯЗОК У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ – забезпечена законом міра необхідної поведінки, в якій виражено інтерес держави, уповноваженого суб’єкта і зобов’язаної особи.

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ – конкретні життєві обставини (дії, бездіяльність, події), з якими норми цивільного законодавства пов’язують правові наслідки, передусім виникнення, зміну або припинення правовідносин.

Навчальне видання

Єфремова І. І., Ломакіна І. Ю.

Цивільне право України (Загальна частина)

Навчальний посібник у схемах